

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПОРТРЕТ
ДІАЛЕКТНОСІЯ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ У РОМАНІ І. УЕЛША «НА
ГОЛЦІ»**

Виконав: студент 2 курсу,
групи 8.0350-1а-з
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови
та літератури (переклад включно),
перша – англійська
освітньо-професійної програми
Мова і література (англійська)
Трубчанінов Євгеній Володимирович

Керівник к.ф.н., доц. Лужаниця О. І.
Рецензент к.ф.н, доц. Шевчук О.В.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЗАПОРІЗЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет іноземної філології

Кафедра англійської філології та лінгводидактики

Освітній рівень магістр

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно),
перша англійська

Освітньо-професійна програма Мова і література (англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

«_____» _____ 2021 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА**

Трубчанінов Євгеній Володимирович

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проєкту) «Лінгвосоціокультурний портрет діалектоносія Великобританії у романі І. Уелша «На голці»

Керівник кваліфікаційної роботи (проєкту) Лужаниця Олена Іванівна, к.ф.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «13» квітня 2021 року № 590-с.

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проєкту) 30 листопада 2021 року

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проєкту):

дослідити особливості культурно-маркованої лексики»; теоретичні засади поняття «діалект»; теоретичні засади поняття «діалектна лексика»; лексичні роман І. Уелша «На голці».

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1) охарактеризувати різновиди не літературної лексики та описати загальну мовну варіативність роману «На голці»; 2) визначити особливість використання діалектів у художній літературі; 3) розглянути поняття мовний та лінгвосоціокультурний портрет; 4) з'ясувати особливості ідіолекту головного персонажу роману «На голці»; 5) виокремити сутність лінгвокультурного портрету Марка Рентона, дослідивши особливості його ідіолекту в романі «На голці».

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проєкту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Лужаниця О.І., к.ф.н., доц.	15.04.2021	15.04.2021
Розділ 1	Лужаниця О.І., к.ф.н., доц.	21.07.2021	21.07.2021
Розділ 2	Лужаниця О.І., к.ф.н., доц.	30.09.2021	30.09.2021
Висновки	Лужаниця О.І., к.ф.н., доц.	17.11.2021	17.11.2021

6. Дата видачі завдання 15.04.2021

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проєкту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	травень 2021	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	липень 2021	виконано
3.	Написання вступу	липень 2021	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	серпень 2021	виконано
5.	Написання практичного розділу	листопад 2021	виконано
6.	Формулювання висновків	листопад 2021	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	листопад 2021	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	грудень 2021	виконано
9.	Захист	грудень 2021	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант _____
(підпис)

Е. В. Трубчанинов
(ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____
(підпис)

О. І. Лужаниця
(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____
(підпис)

В. А. Бережний
(ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота: 69 стор., 73 джерел.

Об'єкт дослідження: роман Ірвіна Уелша «На голці».

Мета роботи: лінгвосоціокультурна характеристика діалектоносія Великобританії на прикладі головного героя роману «На голці».

Теоретико-методологічні засади: наукова та історична література.

Отримані результати: сформульовано власне визначення «діалекту», з'ясовано історію формування діалектів на теренах Великобританії, яких наразі існує близько 11 та описано їх. Досліджено різновиди нелітературної лексики (сленг, жаргон, арг, професіоналізми та діалектизми). Окреслено мету використання авторами діалектизмів у художній літературі. Сформульовано поняття мовної особистості, досліджено, в чому полягає його зміст (виділено 4 іпостасі і 3 рівні). Надано загальну характеристику роману «На голці» Ірвіна Уелша, який є твором контркультури, центральною темою якого виступає шотландське суспільство та його самосвідомість у кінці 1980 років. Визначено, які мови та діалекти використовуються у творі та надано лінгвосоціокультурну характеристику головному герою Марку Рентону.

Ключові слова: мовний портрет, діалекти, контркультура, постмодернізм

ВСТУП

Сучасний рівень розвитку лінгвістичної науки передбачає активне вивчення питань етнокультурології, соціолінгвістики, етнолінгвістики, що визначається антропологічним підходом до мови та обумовлюються її кумулятивною функцією – здібністю відобразити, зберігати, передавати із покоління в покоління все, що надбано народом протягом всієї історії існування, особливості природних умов і культури, своєрідність характеру його носіїв, тощо.

Особливо актуальними виступають роботи, що проводяться на матеріалі тих форм мови, які традиційно вважаються «найбільш народними» (П. Н. Денисов, В. Г. Вилюман, О. І. Блінова, Дж. Діз); до них належать регіональні варіанти, соціальні та територіальні діалекти.

Як свідчить теоретичний аналіз, дослідження на матеріалах діалектів у ХХ-ХХІ століттях ведуться зазвичай за декількома основними напрямками: у межах історичної лінгвістики [Бубенникова 1998; Десницкая 1970; Лужаница 2011; Vaugh 1963; Hughes 2000], соціальної лінгвістики [Лужаница 2000; Макдевид 1975; Huges 19997; Trudgill 1983], у контексті історії англійської мови [Бруннер 1955; Vaugh 1963; McLaughilin 1970; (при цьому найбільш ґрунтовно аналізуються діалекти давньоанглійського періоду, менш повно – діалекти середньо англійського періоду; після формування нації діалекти тривалий час розглядаються переважно в контексті проблем розвитку національної мови й кодифікації літературної норми); вивчаються особливості окремих регіонів і їх діалектів, виявляються їх характеристики [Crystal 1995, p.77], створюються діалектні словники і атласи.

Традиційно вважається, що з періоду формування літературної мови та внаслідок її активної популяризації, діалектна писемність у Великій Британії відсутня, однак, це не так. Аналіз показує, що с XVIII сторіччя наявність художніх творів, написаних на діалектах, серед яких зустрічаються короткі

оповідання, поезія, слова пісень. В XIX сторіччі процес створення літературних творів на діалектах інтенсифікується; діалект стає елементом поп-культури: пісні виконувались у мюзик-холах, а вірші декламувалися у робітничих клубах, які стали центром проведення дозвілля та місцем комунікації робітника населення загалом. У XX столітті діалектний фольклор активно включається до пісенного репертуару поп-музикантів (виконавці групи «Бітлз» співають з діалектним ліверпульським акцентом скауз, Оззі Осборн – з бірменгемським, Стінг – з акцентом). [Голуб, Лужаница 2021, с. 23–24]. Починаючи с XX століття художня література, в якій використовуються діалектні форми розпадається на типи: твори с героями – діалектоносіями (мовний репертуар яких переданий діалектизмами) та лубочна література, яка повністю написана на різних діалектах.

Таким чином, на межі XX – XXI сторіч діалекти залишаються активними формами усного спілкування, які також використовуються у художній літературі, публіцистиці, театрі, кіно, телебаченні, тощо.

Одним із найпопулярніших творів XX сторіччя, який описує діалектне середовище Великої Британії з використанням діалектизмів та фонемографічним написанням мовлення персонажів є роман Ірвіна Уелша «На голці» [I. Welsh 2004].

Слід зазначити, що роман неодноразово був предметом наукових розвідок (Булатов М., Висоцька Г., Голубовська І., Зеленько А., Ільїна Є., Кобилянський Б., Олі Г., Педді Й., Ущина В., Чемберз Дж., та інші), проте деякі питання не отримали належного висвітлення, зокрема це стосується лінгвосоціокультурного портрету персонажів роману, що зумовлює **актуальність** даного дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому досліджується та описується соціо-культурний портрет діалектоносія шотландського діалекту Скотс на прикладі головного героя роману Ірвіна Уелша «На голці» Марка Рентона.

Об'єктом дослідження є соціо-культурний портрет діалектоносія шотландського діалекту Скотс.

Предметом дослідження становить ідіолект Марка Рентона у романі Ірвіна Уелша «На голці».

Метою дослідження є виявлення лінгвосоціокультурної характеристики головного героя роману І. Уелша «На голці» – носія діалекту Скотс – Марка Рентона.

Для досягнення поставленої мети, необхідно вирішити наступні **завдання**:

- 1) охарактеризувати різновиди не літературної лексики та описати загальну мовну варіативність роману «На голці»;
- 2) визначити особливість використання діалектів у художній літературі;
- 3) розглянути поняття мовний та лінгвосоціокультурний портрет;
- 4) з'ясувати особливості ідіолекту головного персонажу роману «На голці»;
- 5) виокремити сутність лінгвосоціокультурного портрету Марка Рентона, дослідивши особливості його ідіолекту в романі «На голці».

Методи дослідження. Основні методи, які застосовуються в роботі – метод первинного лінгвістичного опису, що складається у відборі, систематизації та описі мовного матеріалу, методики порівняльного і зіставно-типологічного аналізу, що дозволяють виявити загальне і специфічне в розглянутому ідіолекті, метод аналізу словникових дефініцій.

Практична значущість: дослідження полягає в можливості використання його результатів в лекційних курсах і на практичних заняттях з англійської мови, лінгвокультурології, а також при розробці спецкурсів і навчальних посібників з англійської мови.

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури.

У вступі дослідження формулюється мета і основні завдання роботи, висвітлюється методологія дослідження, вказуються джерела фактичного матеріалу, викладається наукова новизна, теоретична та практична значимість проведеного дослідження.

У першому розділі розглядається термінологічний апарат дослідження. Особлива увага приділяється вивченню написання англійських діалектів та діалектна писемність. Також проаналізували нелітературну лексику та її різновиди та приділили увагу особливості використання діалектів у художній літературі. Зроблено акцент на соціокультурному портреті як об'єкт лінгвістичних досліджень.

Другий розділ містить загальну характеристику роману «На голці» Ірвіна Уелша. Наведено результати мовної варіативності в романі. Також зробили характеристику Марка Рентона у лінгвістичному аспекті та охарактеризували мовний портрет персонажів роману.

У висновках подано узагальнені теоретичні та практичні результати, одержані в ході дослідження.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Написання на англійських діалектах та діалектна писемність

Зважаючи на те, що мова має динамічний характер (постійно змінюється відповідно до розвитку суспільства в цілому та поряд з важливими суспільно-політичними процесами), її склад відповідно також змінюється. Це виражається в тому, що люди перестають вживати деякі лексичні одиниці або вживають їх значно менше, аніж раніше, а також в тому, що на заміну цим одиницям з'являються нові (як на короткий, так і на довгий термін). Коли сфера вживання певної мови розширюється, відбувається виникнення її варіантів та діалектів.

Наразі існує доволі багато поглядів на визначення поняття «діалекту», але при цьому єдиної дефініції немає, тому під діалектом зазвичай розуміють різновид мови, який використовує певна група людей, об'єднана спільною територією, професією чи соціальною спільністю.

Наприклад, у словнику іншомовних слів міститься таке тлумачення діалекту : «місцевий різновид мови, говірка» [Словник іншомовних слів], це різновид певної мови, що разом із літературною становлять національну мову; яка в свою чергу є засобом спілкування між представниками однієї територіальної чи соціальної групи» [Енциклопедія сучасної України], «форма мови, якою говорять люди в певній частині країни, що містить різні слова та граматику» [Cambridge dictionary] тощо.

Дослідники у різний спосіб також трактують це поняття. Наприклад, Д.К. Олі зазначає, що це «місцева або регіональна мова, яка використовується групами меншин у середині країни та в її регіонах» [Олі 1997, р. 186]. На погляд М. Маковського, «діалект – це територіальний,

тимчасовий або соціальний тип мови, що використовується більш-менш обмеженою кількістю людей і відрізняється за своєю структурою (фонетикою, граматиною, лексичним складом та семантикою) від стандартної мови, яка сама є найбільш престижним діалектом в соціальному плані» [Маковский 2002]. Д. МакВортер пояснює різницю між мовою та діалектом тим, що у популярному вживанні мова, крім розмовної, ще є писемна, тоді як діалект просто використовується на розмовному рівні [McWhorter 2016, p. 46].

Б. В. Кобилянський виділив властиві риси діалекту, які відрізняють його від мови:

- 1) «існування діалектів як продукту історичного розвитку сягає у давнину історії загальнонародної та літературної мови;
- 2) місцеві діалекти підпорядковуються загальнонародній мові, яка завжди виступає як спільна ознака народу;
- 3) місцеві діалекти – це нижчі форми по відношенню до національної мови, як вищої форми;
- 4) діалект і мова (загальнонародна, літературна, національна) – поняття не тотожні;
- 5) наявність діалектів не заперечує, а підтверджує існування загальнонародної мови;
- 6) місцеві (територіальні) діалекти мають свою граматичну будову і свій основний словниковий фонд, які (як було відзначено) в основному не відрізняються від граматичної будови і основного словникового фонду загальнонародної мови;
- 7) місцеві діалекти обслуговують народні маси, звичайно, кожний на своїй обмеженій території;
- 8) деякі місцеві діалекти на певному етапі історичного розвитку можуть лягти в основу національної мови, коли вона починає формуватися;
- 9) місцеві діалекти можуть в певних історичних умовах (у випадку розпаду єдиної загальнонародної мови) дати початок утворенню окремих

самостійних мов» [Кобилянський 1960, с. 15].

На основі цього можемо сформулювати авторське визначення діалекту. Це різновид певної мови, який використовується певною групою людей на конкретній території, відрізняється за своєю структурою від загальнонародної мови (фонетикою, граматиною, лексичним складом та семантикою), підпорядковується цій мові, але при цьому може лягти в основу цієї мови на певному етапі історичного розвитку.

В історії діалектології погляди на принципи відособленості діалекту, його структурні особливості різнилися серед представників різних діалектологічних шкіл та відповідно до різного проміжку часу. Наприклад, в кінці 19 – на початку 20 століття представники римської діалектології, такі як Г. Шухардт, П. Мейєр, Г. Періс, Ж. Гіллєрон, заперечували існування діалектів. На їх думку, насправді існують лише межі окремих діалектних явищ та їх проекції на карті – ізоглоси, які не утворюють жодної єдності, і тому неможливо розрізнити діалекти. У той же час, німецькі та швейцарські діалектологи Ф. Вреде, К. Хааг, Т. Фрінгс, Л. Гоша вказували на реальність діалектів: наявність ядра та периферії в них [Торчинська 2017, с. 130].

Як зазначає Басок Д., «одним із перших дослідників, що розглянув традиційні діалекти Англії, був Александр Елліс. Його дослідження, було сформоване на основі двох уривків для читання і списку слів з 900 лексемами, що були розіслані 800 волонтерам з усієї Англії. Дані дослідження лягли в основу мапи, що показувала різноманітність діалектів великого Південно-західного/Південного району, Східного та Центрально-Східного районів, верхню Північ (*upper North*) та нижню Північ (*lower North*). Зазначимо, що в подальшому цю роботу продовжили в рамках проекту «Дослідження діалектів англійської мови» (*Survey of English Dialects*, 1950-1961). На сьогодні, найновішу класифікацію діалектів запропонував відомий дослідник Пітер Траджил, проте у ній він також дотримується загального розподілу на Північ та Південь, де південний регіон поділено на дві області, а північний на три» [Басок 2020, с. 7].

Діалекти англійської мови виступали предметом дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, Г. Антрушиної, О. Афанасьєва, А. Брагіна, О. Бродовича, Л. Верби, М. Гухмана, В. Жирмунського, Ю. Костюченко, М. Маковського, Д. Шахбагової та інших. Аналізуючи їх наукові праці можна прийти до висновку, що існувало три етапи розвитку англійської мови: давньоанглійський, середньоанглійський період та період сучасної англійської.

Історично відомо, що англійська мова бере свій початок від мови давньогерманських племен (англів, саксів і ютів), що переселилися в V-VI століттях з континенту в Британію. Складна взаємодія давньогерманських племінних діалектів, принесених у Британію, населену кельтськими племенами (бритами і галами), та англійської народності, призвела до утворення територіальних діалектів на старій племінній основі. У свою чергу, у давньоанглійський період (VI-XI ст.) англійська мова була представлена чотирма діалектами: нортумбрійським, мерсійським, усекським і кентським [Залеская 1981, с. 19].

Відомо, що Великобританія є неоднорідною державі, бо в її складі Англія, Уельс, Шотландія і Північна Ірландія, історична доля яких різниться, а відповідно і діалектні варіанти англійської мови (шотландський, валлійський, ірландський) також. Діалекту властиво мати як забарвлення загальнонародної мови, яка використовується в певній державі, так і соціальне забарвлення і його використовують в літературі задля створення повноцінного образу персонажу, який передаватиме дійсність. При цьому багато дослідників висловлюють думку про те, що в англійській літературній мові не має бути наявний діалект, бо йому властиво змішуватись зі словами, фразеологізмами, які не є однорідними з огляду на їх стилістичне забарвлення та сфери, в яких найчастіше вживаються.

Усі діалекти створюються за допомогою заміни в лексичному значення мовних одиниць через введення метафоричних, фразеологічних, синонімічних конструкцій, з метою надання експресивного забарвлення

висловлюванням. Якщо ж зупинитися на більш детальному аналізі, то всі діалектичні лексичні одиниці можна об'єднати у наступні морфологічні групи: 1) дієслівні – 31%; 2) іменникові – 42%; 3) прикметникові та прислівникові – 22%; 4) вигуківі – 5 %. Таким чином, через свою гнучкість та постійний рух, діалект постійно змінюється. А це призводить як до появи нових слів, так і до нових значень вже існуючих лексичних одиниць [Овчар 2020, с. 46].

Як зазначає В. Жирмунский, у сучасній англійській мові розрізняють такі діалекти:

– аристократичний (*The posh English accent*), який використовується найвищими за соціальним статусом верствами суспільства, характерний престижний варіант вимови, зрозумілість та чистота;

– уельський (*The Welsh English*), використовується мешканцями князівства Уельс. Він схильний до впливу уельської граматики і часто включає в себе слова, вигадані місцевими жителями;

– шотландський (*The Scottish English*), вживається в залежності від регіону. Наприклад, речення «*I'm going to take the baby to the river for a picnic*» («Я відведу дитину до річки на пікнік») на заході прозвучить, як «*Um gunny tak the wee'un ta the ruvur fe a picnic*», а на сході – «*Ah'm gonny teak the wee bairn te the riv'r f'r a picnic*». В активному вжитку цього діалекту перебувають слова *aye* (та), *bonny* (гарний), *lassie* (дівчисько), *wee* (крихітний) та ін. Шотландський діалект всім відомий тим, що звук / r / у ньому твердий і довший, ніж у стандартній англійській мові;

– ліверпульський (*The Liverpudlian English or Scouse*) – цей акцент найбільш впізнаваний і відомий своїми жорсткими носовими тонами. А ще в ньому швидка і висхідно-низхідна тональність. Послухайте *The Beatles* і вам відразу стане зрозуміло;

– кокні (*The Cockney English*) – одна з найбільш примітних особливостей цього діалекту – це округлення дифтонга / ai /, він більше схожий на / oi /, а І вимовляється як / oi /, *find* – / foind / і ін. А ось дифтонг / ei

/ звучить як / ai / в словах *face, rain*. Ще одна особливість – це вимовляти звук / h / на початку слів перед голосними звуками і опускати в тих словах, де є буква h, наприклад, *Ham* вимовляється як / æm /, а *egg* – / heg /. І, звичайно ж, міжзубні / ð / і / θ / в літеросполученні th вимовляються, як / v // f /, а *Three* буде звучати, як / fri: /, а *that* – / væt /;

– ірландська англійська (*The Irish English*). У ній звук / r / чітко вимовляється у всіх положеннях, наприклад : *car* – / ka: r /, *corner* – / korner /, *far* – / fa: r /. Звук *th* / θ, ð / замінюється глухими / t /, / d /: *that* – / dæt /, *thirty* – / tɜ:ti /. Дифтонг / ai / вимовляється як / əi /, наприклад *like* – / lɔik /, *Irish* – / əɪrɪʃ /. Ірландська англійська вважається співучою. Дуже відома особливість ірландців не говорити «так» (*yes*) або «ні» (*no*). У відповідь вони просто повторюють дієслово питання : *Do you drive?* – *I do*. *Can you sing?* – *I can not*;

– американська англійська (*The American English*), характерною рисою якої є звук / r / вимовляється набагато виразніше і у всіх положеннях. Тобто *first* – / fɜrst /, *hard* – / ha: rd /, *snore* – / snɔ:r /. Звук / æ / в словах типу *ask, class, dance, demand* (адже в британському англійською в словах такого типу цей звук вимовляється / a: /). Також в словах типу *bother, hot, gone, rob, want* звук / o / вимовляється як / a: /. І, нарешті, звук / ju: /, який вимовляють як / u: / після букв *d, n, s, t* (*duplicate, student, tune*);

– південно-американська англійська (*The southern US*). Діалект дуже відомий скороченнями. Наприклад, *y'all* – скорочення від *you all*. Справжній южанин скаже при вітанні *Hey, y'all* («Всім привіт!»). На півдні США ви обов'язково почуєте *Howdy?* = *How do you do?* (Розм. «Привіт!») Або *Wassup?* = *What's up?* («Як справи?»);

– нью-йоркський діалект (*The NY English*). Від американської англійської Нью-йоркський діалект відрізняє більш довга вимова голосних звуків, як, наприклад, в слові *talk* – / tawk /, опускання приголосних у кінці слова, наприклад, *want* – / wan /, «проковтування» звуку / r / у словах типу *morning* – / mawning / і, що дивно, навпаки, додавання звуку / r / у словах, наприклад: *soda* – / soder /, *idea* – / idear /;

– австралійська англійська (*The Australian English*). Вважається найбільш складним з усіх варіантів англійської мови в світі, до того ж, має безліч відмінностей, в залежності від регіону. Австралійська мова багата на скорочення типу *bikkie* для *biscuit* («печиво»), *truckie* для *truckdriver* («водій вантажівки»);

– канадська англійська (*The Canadian English*). Це, по суті, суміш американської і британської англійської, проте канадська все ж ближче до американської. Дуже часто вживається *eh* в різних випадках: від вигуків до емоційного підсилювача слова в кінці речення» [Жирмунский 1936, с. 47-49].

Отже, на основі аналізу наукової та історичної літератури, сформульовано власне визначення «діалекту»: це різновид певної мови, який використовується певною групою людей на конкретній території, відрізняється за своєю структурою від загальнонародної мови (фонетикою, граматику, лексичним складом та семантикою), підпорядковується цій мові, але при цьому може лягти в основу цієї мови на певному етапі історичного розвитку. Стверджується, що одним із перших дослідників, що розглянув традиційні діалекти Англії, був Александр Елліс, охарактеризовано процес розвитку діалектизмів на теренах Великобританії. Констатовано наявність таких діалектів в сучасній англійській мові: аристократичний, уельський, шотландський, ліверпульський, кокні, ірландський, американський, південно-американський, нью-йоркський, австралійський, канадський та надано їх опис.

1.2 Нелітературна лексика та її різновиди

Лексика являє собою сукупність слів конкретної мови чи діалектів. Вчені-лінгвісти поділяють всю лексику на літературну та нелітературну. До літературної лексики, як зазначає М. Грачов відносяться: книжкові слова,

стандартні розмовні слова, нейтральні слова. Ця лексика вживається або в літературі, або в усній мові в офіційній обстановці. Також існує нелітературна лексика, її поділяють на: професіоналізми, вульгаризми, жаргонізми, арго та сленг. Ця частина лексики відрізняється розмовним, неофіційним характером та емоційною забарвленістю [Грачов 1996, с. 34]. Деякі вчені в окрему категорію нелітературної лексики також відносять діалектизми.

Звернення авторів до нелітературних елементів у різних типах мови може бути викликано різними причинами, зокрема, використання діалектизмів має на меті бажання донести життя народу, місцевий колорит задля опису певної місцевості, створити яскраві мовні характеристики людей, мовлення яких відрізняється від літературного; професіоналізмів – задля характеристики при описі життя людей, яке пов'язано з певною діяльністю, відображення суспільних процесів, які відбувались з певною групою людей, що належать до певної професії тощо. Це свідчить, що вживання такої лексики виконує дві функції: стилістичну та характеризуючу. Перша полягає в намаганні автора наблизити свою писемну мову до усної розповіді, друга – у створенні образів, описання місцевості та епохи, мовній характеристиці персонажа.

Сленг (від англ. *S (special), lang (language)*) – набір особливих слів або нових значень уже існуючих слів, уживаних у різних групах людей (професійних, громадських, вікових тощо). В англійській лексикографії термін «сленг» набув широкого поширення приблизно на початку XIX ст. [Чорнобай 2014, с. 78], при чому що існував в Англії він вже у XIV столітті, проте називали його частіше як “*cant*”. В 1788 році першу спробу замінити це слово на слово “*slang*” здійснив Ф. Гроуз у першому науковому словнику «вульгарної» мови. Він пояснив синонімічність термінів їх спільною етимологією.

На процес вивчення сленгу вплинула англomовна культура. Характерною особливістю, що відрізняє молодіжний сленг від інших видів, є

його швидка мінливість, яка пояснюється зміною поколінь. Соціальні діалекти ніколи не можуть бути єдиним засобом спілкування, а виступають як доповнення до загальної літературної мови, жаргон здатний самостійно реалізовувати не тільки свою основну емоційно-експресивну функцію, а й головні загальномовного функції: комунікативну, соціальну, прагматичну, інформаційну та інші [Чорнобай 2014, с. 78].

Наразі у складі сленгу слова та фразеологізми, що мають емоційно-оціночний характер та були створені певною соціальною групою людей задля відображення життєвих орієнтирів учасників такої групи.

Як зазначають І. Онушканич та М. Штогрин, «при перекладі сленгу найприроднішим є використання еквівалентних відповідників за наявності їх в мові перекладу. Якщо говорити про перекладацьку еквівалентність, то під цим поняттям слід розуміти максимально можливий лінгвістичний ступінь збереження змісту оригіналу в перекладі. Наведемо кілька прикладів перекладу сленгових одиниць за допомогою еквівалентних відповідників: *wild-assed* – відморожений; *top-notch* – суперовий; *dude* – чувак; *to kill* – стібатися, тюкати; *action* – тусовка. Еквівалентні відповідники відіграють надзвичайно важливу роль у процесі перекладу. Саме ці лексеми, як перекладацькі одиниці, щонайперше увиразнюються у свідомості перекладача і служать основою при виконанні перекладу, і вже спираючись на них, перекладач здійснює подальший перекладацький процес» [Онушканич, Штогрин 2014, с. 297].

Як вказує Хлюстова А., «сленг за своїми лексико-семантичними особливостями належить до специфічних засобів мовного спілкування, за допомогою яких реалізується людська необхідність й здатність ототожнювати власну особистість із різноманітними соціальними угрупованнями, а звідси витікає невинний процес утворення соціолектів» [Хлюстова 2015, с. 56].

Професіоналізми – це слова чи словосполучення, які використовуються в розмовному мовленні групами людей, об'єднаних певною професією чи

спеціальністю.

Відмежовуючи професіоналізми від термінів, О. Павлова виділяє такі їх характерні риси:

- 1) належать до ненормативної спеціальної лексики;
- 2) їх рідко подають в загальних та спеціальних словниках;
- 3) існують переважно у сфері функціонування;
- 4) використовуються переважно в розмовному мовленні;
- 5) характеризуються прагненням до виразності, образності, експресії;
- 6) «у сфері професіоналізмів помітна тенденція до скорочення спеціальних виразів, які застосовують в професійному мовленні дуже часто; наприклад, у мовленні музикантів зустрічаються такі скорочення : клавішник (музикант, який грає на клавішному інструменті), ударник (музикант, який грає на ударному інструменті) тощо.

Професійна лексика досить численна й неоднорідна. Обсяг і різноманітність професійної ненормативної лексики зумовлено особливостями формування та функціонування відповідної терміносистеми» [Павлова 2008, с. 51-52]. Деякі професійні слова мають вузькопрофільний характер і використовуються в розмовній мові тих, хто займається певним родом діяльності. Ця лексика має понижене експресивне забарвлення. Межі між напівофіційними професійними словами та професійними жаргонами дуже нечіткі та виділяються лише умовно. В художній літературі така лексика використовується авторами задля створення характеру при описі життя людей, пов'язаних з певним виробництвом.

Жаргон (фр. *Jargon*) – соціолект; відрізняється від загально-розмовної мови специфічною лексикою і фразеологією, експресивністю зворотів і особливим використанням словотворчих засобів, але не володіє власною фонетичною і граматичною системою. Жаргонні слова або вирази називають «жаргонізмами». Вони не мають власної фонетичної і граматичної системи. Частина жаргонної лексики – приналежність не однієї, а багатьох (у тому числі і вже зниклих) соціальних груп. Переходячи з одного жаргону в інший,

слова їх «загального фонду» можуть змінювати форму і значення: «темного» в арго – «приховувати здобич», потім – «хитрувати (на допиті)», у сучасному молодіжному жаргоні – «говорити неясно, ухилитися від відповіді» [Чорнобай 2014, с. 79]. О. Стишов наводить таку дефініцію жаргонізмів: «це специфічні слова, вільні словосполучення, перифрази, фразеологізми, що вживаються тільки в соціолекті, тобто переважно одиниці, характерні тільки для певної відкритої соціальної групи, емоційно забарвлені назви реалій, понять, явищ, процесів, дій і станів, які мають нормативні відповідники в літературній мові та, відступаючи від неї, надають процесу спілкування атмосфери невимушеності, фамільярності, іронічності тощо. Також вважаємо, що жаргон і сленг – це синоніми відповідники» [Стишов 2017, с. 78].

Арго – це мова певної групи, об'єднаної спільною професією чи інтересами, яка складається з певних слів чи словосполучень, що не будуть зрозумілі для інших. Раніше під «арго» розуміли мову декласованих груп та кримінального світу: бідняків, крадіїв, злочинців.

Арго являє собою лінгвістичний феномен, характерний для будь-якої національної мови. Проте в останнє десятиліття саме цей тип лексики став предметом уваги дослідників у зв'язку з процесами демократизації суспільства, в тому й демократизації мови.

Наразі арго розуміється як соціально детермінована лексична система, обслуговуюча кримінальну субкультура та виконуюча езотеричну функцію, поряд з цим це емоційно-експресивний мовний засіб.

Вульгаризми – грубі слова, які є неприйнятними у суспільстві, тобто критикуються нормами етики, а з огляду на це, вони є нецензурними й недрукованими. Такі слова є доволі обмеженими у вживанні, мають сильне емоційне зневажливе навантаження та неприпустимі для ввічливого спілкування. Як зазначають І. Ущатовська та А. Білогур, «слова-вульгаризми можна зустріти у прямій мові персонажів художніх творів. Призначення їхнє таке ж, що і у вигуків – передавати сильні емоції (роздратування, гніву

тощо)» [Ущатовська, Білогур 2021, с. 39].

Діалектизми – слова чи словосполучення, усталені вирази, що є приналежністю одного чи декількох територіальних діалектів загальнонаціональної мови. Виділяють фонетичні, морфологічні (граматичні), лексичні, етнографічні, лексико-семантичні діалектизми. Така лексика виконує номінативну функцію – називає місцеві побутові предмети, звичаї, одяг тощо; комунікативну – люди на різних територіях в усному мовленні використовують діалектизми; в художній літературі вони використовуються для зображення місцевих особливостей культури і побуту, для характеристики персонажа.

Досліджено різновиди нелітературної лексики, до яких можна віднести сленг, жаргон, аргі, професіоналізми та діалектизми. Використання письменниками такої лексики зазвичай виконує дві функції: стилістичну та характеризуючу.

1.3 Особливість використання діалектів у художній літературі

Діалектні слова доволі часто зустрічаються в художній літературі. Зазвичай їх використовують письменники, які самі народились в селі або ті, хто добре обізнаний в народній мові. Діалектизм – це діалектне слово, словосполучення, конструкція, що включені до літературного твору задля передачі місцевого колориту при описі життя героїв, задля створення мовної характеристики персонажів.

У «Записках мисливця» І.С. Тургенєва можна виявити досить багато діалектизмів, проте ніхто не заперечить проти того, що ця книга написана чудовою російською літературною мовою. Це перш за все тому, що Тургенєв не перенаситив книгу діалектизмами, а ввів їх обачно і обережно. Здебільшого діалектизми вживаються їм у промовах персонажів, і лише іноді

він вводить їх в описи. При цьому, вживаючи малозрозуміле діалектне слово, зазначений автор завжди пояснює його. Так, наприклад, у оповіданні «Бірюк» письменник після фрази: «Мене звать Фомою, – відповідав він, – а на прізвисько Бірюк» – робить примітку: «Бірюком називається в Орловській губернії людина самотня і похмура». Так само він пояснює діалектне значення слова «верх»: «Верхом» називається в Орловській губернії яр». Тургенєв замінює в авторській мові ряд діалектних слів літературними, що мають те ж значення.

Іноколи автори вводять нові діалектизми задля прибільшення образності оповідання, реалістичного відображення побуту населення, описання процесів, з якими зустрічаються персонажі (наприклад, робота, сільськогосподарські роботи, полювання, рибалка тощо).

З цього приводу влучною є думка Спанатія Л.С., який виділяє три основні функції діалектизмів: «комунікативну, етнографічну і експресивновиражальну. Комунікативна функція діалектизмів прозора виявляє себе у творчості письменників дожовтневого періоду. Полягає вона у тому, що письменник, вживаючи діалектні елементи рідного йому говору чи наріччя у мові персонажів і в авторській мові, свідомо чи несвідомо використовує їх замість слів літературної мови. Етнографічну функцію виконують ті діалектизми (здебільшого лексичні), що передають певні відомості про матеріальну культуру жителів тієї чи іншої місцевості, про яких йдеться у творі. Експресивно-виражальне значення мають діалектизми, які використовуються з метою типізації та індивідуалізації мови персонажів, щоб якнайглибше схарактеризувати реальну дійсність, відображену у творі» [Спанатій 2013, с. 109].

Також діалектизми є засобом мовленнєвої характеристики героя, коли вони зустрічаються у мовленні діючих осіб, важливим елементом художньої образотворчості. Як зазначає Зеленько А., традиційно діалектизми в художньому тексті використовуються як засіб досягнення переконливості й етнографічної достовірності зображуваного, локалізації

описуваних подій, типізації мови персонажів, пізнання духовної й матеріальної культури діалектоносіїв. Діалектні слова «передають певні відомості про матеріальну культуру жителів тієї чи іншої місцевості» [Зеленько 1982, с. 39], вживаються «з метою типізації та індивідуалізації мови персонажів, щоб якнайглибше охарактеризувати реальну дійсність, відображену в художньому творі» [Зеленько 1982, с. 39].

З погляду теорії літературних мов, формування загальноживаної літературної мови відбувається на основі певного територіального різновиду національної мови; статус його детермінується екстралінгвальними, суспільними чинниками, зокрема роллю конкретної території в інтеграційних процесах соціально-економічного і культурного розвитку нації. Мовно-інтеграційні процеси, визначальні для доби становлення літературної мови й утвердження її як одного із важливих засобів національної єдності, зумовлюють конкретно-історичну взаємодію діалектних різновидів національної мови. В різні історичні періоди активізуються процеси взаємодії літературної мови з діалектами. Питання взаємодії літературної мови і діалектів належить до важливих теоретичних і практичних питань функціонування літературної мови [Залеський 1990, с. 32].

Наразі використання діалектів у художній літературі надало їм статусу стилістичних засобів, мета яких – збагатити, примножити та зробити різноманітною не лише писемну мову, а й розмовну літературну мову.

Важливим є і фіксація діалектизмів у художній літературі з огляду на те, що це певний етап входження такого мовлення, його знакових елементів, а відповідно і певного стану суспільства, особливостей місцевості, культури в загальнонаціональну мову та культуру. Як вказує І. К. Білодід, «борючись з діалектизмами в літературній мові, ми, проте, не повинні забувати, що літературна мова і сучасні говори перебувають у тісному взаємозв'язку при виразному процесі, який все більше посилюється, входження літературної мови в говори. В тих випадках, коли лексичний діалектизм, зайшовши в літературну мову, відповідає потребам виразу думки, потребам спілкування, -

він перестає бути діалектизмом, здобуває собі місце в словнику літературної мови і збагачує його» [Білодід 1973, с. 8].

Дуже слушними видаються нам і такі рекомендації М.Рильського: «Але треба пам'ятати, що діалекти і наріччя є оплодотворяючим, збагачуючим, ферментуючим началом літературної мови» [Рильський 1973, с. 153]. У підсумку вчений схиляє нас до думки, яка, безперечно, може видатись аксіомою: «Відношення діалектів, говорів і говірок до загальнолітературної мови можна порівняти з відношенням притоків до ріки: вони сприяють повноті і багатству, вони, по суті, й творять ріку» [Рильський 1973, с. 175].

Отже, діалектизми в художній літературі використовуються авторами задля :

- 1) точної передачі духу епохи, стану суспільства, його ставлення до історичних, суспільно-політичних процесів;
- 2) створення у читача реального образу локального колориту (певної місцевості);
- 3) лінгвосоціокультурної характеристики персонажів;
- 4) введення діалектів до загальнонаціональної мови;
- 5) через призму аналізу твору на предмет наявності діалектів та тлумачення їх сутності в ретроспективі можна виявити діалектну основу формування літературної мови;
- 6) індивідуалізації стилю певного письменника;
- 7) стилізації комунікативних жанрів.

1.4 Соціокультурний портрет як об'єкт лінгвістичних досліджень

Мовний портрет тісно пов'язаний з поняттям «мовна особистість», у зв'язку з чим розглянемо, що він означає. Термін «особистість» трактується по-різному в різних галузях знань. У філософії особистість розуміють як

суб'єкт відносин та свідомої діяльності [Іваницька 2012, с. 153], у соціології особистість – це система соціально значущих ознак, які характеризують людину як члена того чи іншого суспільства. У психології досліджують особистість, враховуючи передусім її емоційні та вольові характеристики [Берн 1998, с. 121].

Українська вчена І. Голубовська, використовуючи семантичні примітиви, визначає особистість так : «хтось, хто бажає, відчуває, думає, знає, говорить і діє» [Голубовська 2008, с. 27], тобто з цього випливає, що особистість щось відчуває, може розуміти та аналізувати усе, що відбувається в світі та може такі думки висловлювати через використання мовних засобів. Саме «мовна особистість» випливає із загального поняття «особистості» та містить психологічний, соціальний, філософський та етичний компоненти тощо.

За словами Ю. Караулова, мовна особистість – це «особистість, виражена у мові (текстах) і через мову, особистість, реконструйована в основних своїх ознаках на базі мовних засобів» [Караулов 1987, с. 84]. Саме за допомогою використання певних мовних засобів мовна особистість може проявляти власні основні риси характеру.

До проблем теорії мовної особистості зверталось багато лінгвістів, серед яких І. Горєлов, Г. Богін, М. Ляпон, Ю. Караулов, В. Красних, О. Сиротініна, С. Сухих, В. Карасик, Ю. Сорокін, А. Приходько, К. Сєдов, М. Полюжин, О. Селіванова, І. Голубовська, проте єдиного визначення поняття «мовна особистість» і досі не існує.

Під «мовною особистістю» зазвичай розуміють :

- 1) людину як носія конкретної мови [Цуцьева 2014, с. 181];
- 2) людину, яка виробляє мовленнєві вчинки, створює та сприймає твори мовлення [Богин 1983, с. 93];
- 3) індивіда, що володіє сукупністю дискурсних здібностей, що дають можливість планувати та контролювати власні вербальні та невербальні дії [Пушкін 1989, с. 48];

4) суб'єкта, який є представником культурної спадщини певного народу, що виявляється у вербальних та екстралінгвальних елементах комунікації, мовних стереотипах та правилах етикету [Засекіна 2012, с. 143];

5) носія мови й комуніканта, що реалізує мовну й комунікативну компетенцію у процесах продукування, сприйняття, розуміння й інтерпретації вербальних повідомлень [Селіванова 1999, с. 73].

Якщо комплексно намагатись зрозуміти мовну особистість, то слід вивчати як мовлення (психофізичні власності особистості, що дозволяє виробляти і сприймати мовлення), так і комунікацію (звернути увагу на сукупність особливостей вербальної поведінки особистості, що використовує мову як засіб для спілкування з іншими), а також етносемантику (виробити національно-культурний прототип носія певної мови).

Отже, можна сформулювати таку дефініцію: «мовна особистість» – це людина, яка є представником культурної спадщини певного народу та носієм мови, за допомогою якої вона може виробляти мовленнєві вчинки, створювати та сприймати твори мовлення, може планувати та контролювати власні вербальні і невербальні дії.

В. Красних, виокремлює чотири іпостасі мовної особистості:

1) «людина, що говорить – особистість, мовленнєва діяльність якої включає процеси породження та сприйняття мовленнєвих повідомлень;

2) мовна особистість – особистість, що реалізує себе у мовленні на основі певних знань та уявлень;

3) мовленнєва особистість – особистість, яка реалізується у спілкуванні, при виборі певних стратегій і тактик та при використанні лінгвістичних та екстралінгвістичних засобів;

4) комунікативна особистість – учасник комунікативного акту, що діє у реальному спілкуванні» [Красних 2003, с. 83-88].

В. Карасик структурує поняття мовленнєвої організації людини таким чином:

1) мовна здатність є закладеною у людині можливістю вербального спілкування, що зумовлюється її психосоматичними особливостями;

2) комунікативна потреба – це спрямованість на умови спілкування та учасників комунікації;

3) комунікативна компетенція – це набуте вміння процесу спілкування з метою досягнення своїх комунікативних цілей;

4) мовна свідомість – це вербальне відображення зовнішнього світу у внутрішньому;

5) мовленнєва поведінка – це сукупність свідомих та несвідомих дій, через які розкривається характер і спосіб життя людини [Карасик 2001, с. 99].

С. Сухих визначає поняття мовної особистості як «складну багаторівневу функційну систему, що включає три рівні: володіння мовою (мовна компетенція), володіння способами здійснювати мовленнєву взаємодію (комунікативна компетенція) та знання світу (тезаурус)» [Сухих 1989, с. 83]. Автор також розглядає структуру мовної особистості через виділення характерних мовних ознак на декількох рівнях: експонентному, змістовному, інтенціональному.

На експонентному рівні мовець може бути активним чи тим, що споглядає, переконаним або таким, що вагається.

Переконаність або асертивна позиція мовця та невпевненість або пробабілітивна позиція, на думку В. Ущиної, вербалізуються за допомогою:

1) «модальних дієслів: *can, must, should* (впевненість); *can, may, could, might* (невпевненість);

2) прислівників: *actually, certainly, undoubtedly, obviously, surely* (впевненість); *perhaps, possibly, apparently, supposedly* (невпевненість);

3) підрядних речень зі сполучником *that*, підпорядковані дієсловом: *conclude, determine, realize, know* (впевненість); *believe, doubt, seem, tend* (невпевненість);

4) підрядних речень зі сполучником *that*, підпорядковані іменникам: *conclusion, fact, statement, assertion* (впевненість); *doubt, assumption,*

uncertainty (невпевненість);

5) підрядних речень зі сполучником *that*, підпорядковані прикметникам: *clear, certain, sure, obvious* (впевненість); *likely, unlikely, possible, probable* (невпевненість);

6) предикатні структури із часткою *to-*, підпорядковані дієсловом: *report, convince, aim, prefer* (впевненість); *seem, pretend, hope* (невпевненість);

7) предикатні структури із часткою *to-*, підпорядковані іменникам: *certainty, agreement, intention* (впевненість); *hope, view, remark* (невпевненість);

8) предикатні структури із часткою *to-*, підпорядковані прикметнику : *sure, obvious, certain* (впевненість); *doubtful, likely, uncertain* (невпевненість)» [Ущина 2015, с. 246].

На змістовому рівні мовна особистість може висловлюватись конкретно або абстрактно. На інтенціональному рівні комунікант може проявляти себе гумористично або буквально, конфліктно або кооперативно, директивно або інтегративно, центровано або децентровано. 3. Кузневич виокремлює у структурі мовної особистості лексико-семантичний (лексикон), граматико-семантичний (граматикон) та мотиваційний (прагматикон) рівні, а також тезаурус [Боса 2014, с. 12-13].

Ю. Караулов представляє мовну особистість трьома способами:

1) поділ на три рівні: вербально-семантичний або структурно-системний; лінгвокогнітивний або тезаурусний і мотиваційний;

2) вивчення сукупності вмінь та готовності мовної особистості до здійснення різних видів мовленнєво-мисленнєвої діяльності;

3) вивчення рівневої структури мови (фонетика, граматики, лексика), типів мовленнєвої діяльності (говоріння, слухання, письмо, читання) та ступенів оволодіння мовою [Караулов 1992, с. 51].

Найпоширенішою структурою мовної особистості прийнято вважати таку, яка включає в себе розподілення на декілька рівнів: вербально-семантичний, лінгвокогнітивний (тезаурусний) та мотиваційний. Слід надати

характеристику кожного з них:

1) вербально-семантичний рівень складається зі слів (слова як одиниці), які вживаються мовцем та відношення між ними охоплюють семантичні, граматичні та асоціативні зв'язки, наявний спільний зміст, який віддзеркалює подібність явищ, які означаються (понятійну, предметну або функціональну). Як стереотипи на цьому рівні постають сталі словосполучення, такі як “*go by car*”, “*hang out with friends*” тощо;

2) лінгвокогнітивний рівень. Одиницями виступають загальні поняття, концепти, ідеї, а відношення між ними є «координативного» плану і можуть створювати певну ієрархію. Стереотипи лінгвокогнітивного рівня містяться у стійких зв'язках, які реалізуються в дефініціях, афоризмах, прислів'ях та приказках, що об'єктивують цінності та життєві орієнтири мовної особистості. З цього рівня через метафору можна отримати інформацію про концептуальні погляди на життя, світогляд, цінності, картину світу окремого мовця. Раніше метафора розглядалась вченими виключно як стилістичний прийом, але згодом набула значення специфічного засобу пізнання;

3) одиниці мотиваційного рівня мають бути зорієнтовані на комунікативні потреби мовної особистості: необхідність висловитись, бажання вплинути на реципієнта, необхідність додаткової аргументації тощо. Відношення одиниць мотиваційного рівня закладаються умовами сфери спілкування, особливостями комунікативних ситуацій, виконанням тих чи інших комунікативних ролей. Щодо стереотипів мотиваційного рівня Ю. Караулов вважає, що одним із варіантів їх визначення є структуризація процесів смислового сприйняття: слово – висловлювання – текст, проте, на його думку, цей спосіб є поверховий, а визначити стереотипи досить важко [Караулов 1987, с. 94]. Цей рівень дає змогу на основі мовної поведінки людини вивчити її інтенції та мотиви, що керують цією поведінкою. Для досягнення цієї мети можна використати теорію комунікативних ролей, головними компонентами якої є суб'єкт (*Self / Ego*), об'єкт (*the Other / Alter*) та комунікативна ситуація (*Environment /*

Situation), що уточнюють рольові вияви особистості в процесі комунікації [Пастернак 2013, с. 28].

Проаналізувавши індивідуальне мовлення певної особистості, можна зрозуміти її природу, а якщо ми знаємо особистісні психологічні характеристики, то можна пояснити специфіку такого мовлення. Означена антропоцентрична природа дискурсу є умовою для виникнення і розробки мовленнєвого портрету індивіда.

Мовленнєве портретування спочатку з'явилося у стилістиці і базувалося на вивченні ідіостилю письменників. В. Виноградов розробив «мовленнєві портрети» О. Пушкіна, М. Гоголя, Л. Толстого [Виноградов 1980, с. 163-169]. Оскільки категорії «автор» та «персонаж» існують у тісному взаємозв'язку, дослідження ідіостилів дало початок вивченню індивідуального персонажного мовлення.

Персонажем (від лат. *Persona* – маска актора в античному театрі) називають дійову особу, що є об'єктом розповіді в художньому творі і сприймається як жива або умовно жива істота [БСС 1998, с. 495]. Поняття «персонаж» є сукупністю засобів зображення, як-от портрет, мова, вчинки, характеристика з боку інших персонажів. Моделювання мовлення персонажів здійснювалося на основі аналізу характерних для них синтаксичних засобів, специфічних лексико-семантичних та морфологічних індивідуальних ознак, що в сукупності утворює мовленнєвий портрет експресивно-психологічного типу [Тевзая 1989, с. 20].

З появою концепції мовної особистості дослідження індивідуального дискурсу, в тому числі і персонажного, стало ще продуктивнішим. Дослідженням мовної особистості персонажів художніх творів займалися такі лінгвісти, як Й. Вайсгербер, М. Бахтін, Ю. Караулов, В. Виноградов та інші. Й. Вайсгербер і В. Виноградов вирізняли мовну особистість автора і персонажа. Зображення мовленнєво-мисленнєвої діяльності за допомогою художніх засобів створює багатий емпіричний матеріал для дослідження природи людської свідомості із лінгвістичної

позиції. Персональний дискурс проектує мовлення реальних мовних особистостей, а аналіз мовної особистості персонажа дає змогу дослідити дискурс у всіх його проявах: зразки діалогічного та монологічного, підготовленого та непідготовленого мовлення, комунікативних успіхів та невдач [Андрейчук 2014, с. 39].

Різні види мовлення по-різному можуть відбивати характер особистості, і тому це слід враховувати при вивченні мовлення персонажів. Монологічні висловлювання яскраво демонструють особливості ідіостилю мовної особистості та її концептосферу. Діалог дає інформацію про стиль спілкування, комунікативну поведінку людини. У діалозі відображено різні сфери життя : когнітивну – знання, настанови індивіда; позиційну – соціальні ролі; акціональну – дії та активність; соматичну – фізичні та психічні стани [Schiffrin 1990, p. 191].

У діалогічному спілкуванні індивід отримує можливість для самовираження та самоствердження. Психологічні особливості особистості персонажа можна також вивчати через висловлювання інших персонажів твору. Крім цього, художній твір дає можливість дослідити внутрішнє мовлення, що тісно пов'язане із процесами інтроспекції, рефлексії, автокомунікації [Выготский 1996, с. 86]. Це сприяє вивченню не тільки лексики й тезаурусу мовної особистості, але й її прагматикону, що охоплює все багатство мотиваційної сфери особистості і свідчить про те, що аналіз персонажного мовлення має велике значення для розуміння поняття «мовна особистість».

Розглядаючи мовленнєву реалізацію мовної особистості, часто використовується термін «мовний портрет», дослідження якого історично виникає з фонетичного опису мовлення людини, істотні прийоми відображення якого розробляв М. В. Панов [Панов 1990] в середині 60-х рр. ХХ ст. Згідно з твердженням Т. П. Тарасенко, мовний портрет – це «сукупність мовних і мовленнєвих характеристик комунікативної особистості або певного соціуму протягом окремого періоду існування»

[Тарасенко 2007, с. 8]. Ю. С. Алишева також ґрунтовно дослідила це явище й окреслює його як сукупність мовних характеристик, які формуються внаслідок взаємодії різнорівневих мовних засобів і відображають комунікативні ознаки мови індивіда [Алишева 2012, с. 21]. Отже, віддзеркалюючи сукупність певних рис мовної особистості, мовний портрет стає одним із видів її опису. Г. Г. Матвеева визначає мовний портрет як «виражений у процентних показниках набір мовних уподобань конкретного відправника тексту в конкретних обставинах для актуалізації прихованих впливів на певного одержувача» [Матвеева 2009, с. 14].

На відміну від «мовної особистості» «мовний портрет» передбачає певний зріз у розвитку комунікативного потенціалу людини, а, з іншого боку, його визначають як сукупність характеристик, складників мовного іміджу особистості. Це те, як традиційно сприймає й оцінює певну людину громадськість, тобто якийсь стереотипний образ [Мухортов 2004, с. 174]. Деякі лінгвісти окреслюють мовний портрет як жанр, який виконує певні функції, пов'язані з головною інтенцією політичного дискурсу – боротьба за владу [Бакумова 2002, с. 106].

Проаналізувавши зазначені варіації дефініції «мовний портрет», можна сформулювати власне визначення : варіант опису мовної особистості, сутність якого полягає у віддзеркаленні конкретних лінгвістичних та екстралінгвістичних рис, спричинених жанровою і ситуативною специфікою у певний проміжок часу.

Лінгвістичні риси: мовні (знання у сфері усіх рівнів мовної системи, володіння усною та письмовою формою мовлення, діалогічний та монологічний тип мовлення, засоби усіх стилей мовлення); мовленнєві (реалізація висловлювань відповідно до їх внутрішніх програм, володіння всіма комунікативними якостями мови (правильність, точність, виразність, ступінь мовної свободи, ступінь дотримання мовних етичних норм і насиченості тексту виразними засобами всіх рівнів, стандартність / нестандартність мови, просте відтворення мовної системи або її творче

збагачення).

Екстралінгвістичні риси : характеристика особистості: вік, професія, рід занять, соціальна активність чи пасивність, соціальний статус, рівень освіти та загального розвитку.

У центрі уваги індивідуального мовного портрета перебуває індивідуальний стиль, який відбиває особливості конкретної мовної особистості. Такий портрет складається найчастіше при дослідженні особистості неординарної, якій властиво творче ставлення до мови та її використання. Об'єктом вивчення може стати персонаж художнього твору. У літературі мовний портрет є засобом створення художнього образу.

Якщо розглянути мову персонажа з позиції лексики та синтаксису, то лексичний склад фрази дає уявлення про образно-понятійну сферу персонажа, а її синтаксична організація відображає особливості логіко-експресивного зчеплення образів та понять у процесі їх пізнання.

Особлива увага приділяється явищам повтору та багатозначності. Уявлення про особливості мовної структури персонажа дають не тільки повтори лексичного рівня – улюблена лексика, лексика соціально та територіально забарвлена, – але й тяжіння до однотипних синтаксичних конструкцій.

Таким чином, опис мовного рівня мовного портрета включає характеристику одиниць одного або кількох рівнів мови. Об'єктом досліджень, що охоплюють усі мовні рівні, часто є колективний чи індивідуальний мовний портрет. Цікаво скласти мовний портрет діалектоносія Великобританії на прикладі персонажів роману Ірвіна Уелша «На голці».

Отже, сформульовано поняття мовної особистості та виділено 4 іпостасі: людина, що говорить (породження і сприйняття мовленнєвих повідомлень), мовна особистість (реалізація себе в мовленні через наявність певних знань і уявлень), мовленнєва особистість (реілазція себе в спілкування через стратегії і тактики за допомогою використання

лінгвістичних і екстралінгвістичних засобів), комунікативна особистість (учасник комунікативного акту, задіяний в реальному спілкуванні) та 3 рівні мовної особистості (вербально-семантичний, лінгвокогнітивний і мотиваційний). Сформульовано визначення мовного портрету як варіанту опису мовної особистості, сутність якого полягає у віддзеркаленні конкретних лінгвістичних та екстралінгвістичних рис, спричинених жанровою і ситуативною специфікою у певний проміжок часу.

РОЗДІЛ 2

РОМАН ІРВІНА УЕШЛА «НА ГОЛЦІ» У ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОМУ АСПЕКТІ

2.1 Загальна характеристика роману «На голці» Ірвіна Уелша

Коли шотландський письменник Ірвін Уелш опублікував свій дебютний роман «На голці» у 1993 році, багато критиків і рецензентів не визнавали цей жанр твору, наприклад, Л. Х'юз-Халлетт описала це як твір, «розбитий на фрагменти», С. Хеммінг порівняла його структуру з «серією непов'язаних епізодів», а М. Брокінгтон вважав, що це «важко назвати романом, більше рваним нагромадженням оповідань».

Прочитавши твір, можна погодитись із зазначеними думками, бо структура роману справді є досить фрагментованою, схожою на збірку оповідань з нелінійною розповіддю, поданою через безліч різних точок зору. Тим не менш, усі розділи, хоча й нечітко, взаємопов'язані між собою.

Сім розділів, на які поділяється роман, складаються з сорока трьох оповідань і майже половину з них розповідає головний герой Марк Рентон. Загалом, є вісім різних оповідачів від першої особи, кожен з яких має свої особливості стилю розповіді, а також частини, що розповідаються від третьої особи. Герої – жителі Единбургу – група людей, що пов'язані між собою різними узами: або хитка дружба, пристрасть до наркотиків (чи інша залежність), спроби втекти від нудьги і нестерпності повсякденного життя, тиску з боку суспільства. Події пов'язані не хронологічно, а більше семантично, свідченням чого є “*Junk Dilemma*” – авторський вступний прийом, що пов'язує собою частини сюжету і використання принципу розщепленої розповіді, що створює ефект вакантної адреси оповідача.

Уривки і глави, в яких розповідь відбувається від третьої особи,

написані стандартною англійською мовою. Цікавим є те, що інші персонажі роману часто «використовують» шотландську англійську, шотландську мову та часто зустрічається діалект єдинбурзького шотландця фонетично.

Сюжет роману, як вдало описує Є. Ільїна, «оповідає про життя хлопця з Единбургу з проблемою наркоманії Рентона та його приятелів Картопля, Хворий, – які є також наркозалежними, – і Томмі, який не вживає наркотики. Рентон втомлюється від свого наркозалежного життя і хоче позбутись залежності. Але численні спроби не завершуються успіхом. Згодом до наркозалежної компанії приєднується Томмі, який став депресивним після розставання з дівчиною. Постійно знаходячись «під дозою», друзі переживають смерть дитини наркозалежної подруги, арешт Картоплі, передозування Рентона, зараження Томмі СНІДом. З часом Рентон усвідомлює, що саме це місто та ця компанія не відпускають його, тому, щоб втекти, Рентон переїжджає до Лондона та влаштовується на роботу. Він починає насолоджуватися новим життям, але старий приятель Бегбі вистежує Рентона й оселяється у нього. Незабаром до них приєдналися Хворий, тепер сутенер і наркоторговець та Картопля, який був звільнений з в'язниці. Хворий виявляє вигідну пропозицію для групи, а саме перепродати 2 кілограми героїну. Хлопці продають товар та отримують 16 000 фунтів стерлінгів. Наступного ранку, після святкування, коли інші сплять, Рентон тихо краде мішок з грошима» [Ільїна 2019, с. 58-59].

Авторка також зазначає про те, що «усі глави являють собою потік думок і спогадів героя, який оповідає на даний момент, фабульна та сюжетна складові співпадають, так як переважно наркозалежні персонажі живуть сьогоdnішнім днем, вони не пам'ятають, що було вчора та їх не цікавить, що буде завтра, окрім де знайти наступну дозу, тому наратив у романі лінійний» [Ільїна 2019, с. 59].

Надаючи загальну характеристику твору, М. Булатов та Л. Хабібুলліна вказують, що в ньому автор розповідає про шотландські реалії 80-х років ХХ століття, акцентуючи увагу на житті молодого покоління шотландців, що

знає складнощів при отриманні освіти, пошуку роботи, забезпеченні себе засобами існування [Булатов, Хабибуллина 2019, с. 93]. Це обумовлено історичними подіями, які відбувались в тому регіоні в цей конкретний час : Шотландія була дуже вражена економічною політикою Тетчер, особливо її акцентом на індивідуальній відповідальності, а також в результаті зазначеної політики крахом суднобудування та сталеливарної промисловості Шотландії і протягом тривалого періоду масового безробіття, яке виникло внаслідок скорочення важкої промисловості в 1970-х і 1980-ті роках [Стюарт 2009, с. 80-81]. Це говорить про те, що персонажі досліджуваного роману жили тоді, коли зростала бідність, розповсюджувалось безробіття, вживання наркотиків, а також в ці роки Единбург став відомий як «європейська столиця боротьби зі СНІДом» [McGuire 2010, р. 20].

Герої роману не приймають загальноприйнятую мораль і цінності, губляться під час екзистенційного пошуку, відчують труднощі при самоідентифікації. У рівній мірі автора цікавлять проблеми класової, етнічної та гендерної ідентичностей героїв [Булатов, Хабибуллина 2019, с. 93].

Н. Хасанова виокремлює як центральну тему роману тему наркоманії: «це перейняте чорним гумором оповідання про будні молодих наркоманів Единбурга кінця 1980-х років. Ця книга про життя цілого покоління. Ще одного втраченого покоління. ... Це – Євангеліє від героїну. Це – літопис буття та сповідь покоління, яке на своїй шкірі пізнало страшну справедливість девізу: «Немає майбутнього». Герої роману обрали вічні ломки та пошуки наркотиків. Як і багато початківців наркомани герої роману мали помилкову думку щодо з приводу наркотиків: «...один раз уколотися – біди не буде» [Велш 2003, с. 106]. Лише одному з них вдається зберегти життя. Для героїв Уелша є лише шлях униз, шлях руйнування. Вони заздалегідь готові до поразки і свідомо його вибирають, потрапляючи цим у “*black hole*”. Точніше, не обирають, а сліпо рухаються до нього. Тому що про вибір не може бути й мови» [Хасанова 2017, с. 4-5]. Однак можна подивитись

ширше і виокремити як центральну тему роману – тему шотландського суспільства (робочого соціального прошарку) та його самосвідомості у кінці 1980-х років та життя головного героя і те, як він співвідносить себе з людьми, які його оточують.

Тематична направленість тексту роману, який є маргінальною прозою, – люди, відрізані від суспільства, які не розділяють його моральні цінності (сім'ї, шлюбу, традицій). Ось яким чином характеризує оточуюче суспільство головний герой Марк Рентон : «Суспільство вигадало брехливу, хитромудру логіку, для того щоб поневолювати і змінювати людей, поведінка яких відрізняється від загальноприйнятої. Припустимо, я знаю всі «за» і «проти», знаю, що рано помру, що я в здоровому глузді і т. д. і т. п., але все одно хочу колитися? Вони не дадуть тобі цього робити. Вони не дадуть тобі цього робити лише тому, що це символ їхньої власної поразки» [Уелш 2003, с. 83]. Тобто простежується неприйнятність героєм того суспільства, в якому він живе, зневага до нього, протистояння між ним самим та цим суспільством.

З маргіналізмом твору пов'язана й приналежність автора до контркультури (тип субкультури, відхиляючий цінності та норми домінуючої культури та відстоюючий свою альтернативну культуру). Уелш показує нам людей, які відхилили принципи суспільства, в якому живуть та мають свій світогляд: «ти ж відмовляєшся від того, що вони тобі пропонують. Обирай нас. Обирай життя. Обирай заставні, обирай пральні машини, обирай автомобілі, сідай на кушетку і дивись телеігри, які отупляють розум і пригнічують дух... Я не хочу обирати таке життя» [Уелш 2003, с. 83].

Отже, надаючи загальну характеристику досліджуваному роману І. Уелша «На голці», можна стверджувати, що він є твором контркультури, центральною темою якого виступає шотландське суспільство та його самосвідомість у кінці 1980 років. Оповідь ведеться від різних персонажів. Роман складається з 7 глав, у яких герої спілкуються різними мовами, як стандартною англійською, так і шотландською англійською, шотландською та часто зустрічається діалект Единбурзького шотландця фонетично.

2.2 Мовна варіативність у романі «На голці»

Мова, використана в романі «На голці», є предметом багатьох наукових праць вчених. Наприклад, шотландський академік Скотт Хеймс [Hames 2013, p. 212] вважає, що способи використання автора його народної мови та сленгу мають вирішальне значення для привабливості роману. Американський літературознавець Роберт А. Мораче [Morace 2007, p. 48] переконаний, що використання мови в романі не є таким природним і нехитрим, як це здається. Він стверджує, що Уелш значно переглянув текст перед його офіційною публікацією.

Сам автор зізнається, що почав писати «На голці» стандартною англійською і боровся з пошуком відповідного методу вираження, перш ніж нарешті вибрати антиколоніальну та нестандартну англійську: «Стандартна англійська – це імперська мова. Я хотів чогось більш ритмічного. Я насправді намагався написати «На голці» стандартною англійською, і це звучало смішно і претензійно. Народна мова – це мова, з якою ми живемо і якою мислимо. Із сорока трьох розділів роману двадцять шість написані майже повністю шотландською та сімнадцять у суміші шотландської та шотландської англійської. Використовується стандартна англійська мова у дев'яти розділах, розказаних оповідачем від третьої особи, хоча персонажі прямі мова все ще з'являється в шотландській мові й іноді її передають фонетично» [Peddie 2007, p. 137]. Слід детальніше проаналізувати використання кожної із вказаних мов:

1) мови Шотландії. Оскільки в 1707 році був прийнятий Акт про союз, у результаті якого Шотландія приєдналася до Англії і було утворено Великобританію, офіційною мовою Шотландії була англійська [Leith 1997, p. 127]. Визнані регіональні мови включають шотландську, німецьку мову, якою розмовляють у низинній Шотландії та шотландську гальську, кельтську мову, привезену з Ірландії у 5-му та 6-му століттях і на

них розмовляли у Високогір'ї [Leith 1997, p. 126]. Сьогодні обидва Шотландська та шотландська гельська є мовами меншин і не мають офіційного статусу. В романі події відбуваються в Единбурзі, переважно англomовному місті, тож доречно вивчити шотландців і шотландську англійську мови.

Мова уряду, освіти та релігії в Шотландії – стандартна англійська – як національна норма англійської мови в англomовних країнах, так і *lingua franca* для всіх носіїв англійської мови в англomовному світі [Leith 1997, p. 26-27]. Стандартна англійська мова сприймається як найпрестижніший різновид англійської мови. Саме цією мовою викладають у школах і яку можна зустріти в друкованій пресі, літературі тощо. Однак стандартна англійська мова не обмежується письмовим словом, оскільки воно також асоціюється з отриманою вимовою (RP) стандартним акцентом англійської мови. Популярні позначення RP – “*Queen’s English*” та “*BBC English*” – визначають її як модель вимови для освічених людей високого соціального статусу. Вимова шотландської стандартної англійської, різновид у британської англійської, зрештою походить від RP [Leith 1997, p. 28].

Термін «шотландська англійська» на самому базовому рівні відноситься до діалекту англійської мови, якою розмовляють у Шотландії. Шотландська англійська вважається загальноприйнятою нормою англійської мови Шотландії, і шотландська стандартна англійська мова, зокрема, формальний різновид розмовної англійської мови в Шотландії. Тим не менш, «шотландська англійська» також може використовуватися як всеосяжний термін, який відноситься до кількох різновидів англійської мови, що використовуються в Шотландії, а іноді навіть до шотландців. Таким чином, головне питання полягає в тому, чи слід розглядати шотландську як частину шотландської англійської мови чи ні.

Адам Дж. Ейткен [Aitken 1979, p. 85], шотландський лексикограф і вчений, стверджує, що багато носіїв шотландської мови розглядають шотландську та шотландську англійську як окремі мови, що

використовуються залежно від соціальних обставин. Тому поширена думка, що поки шотландська стандартна англійська мова знаходиться на одному кінці лінгвістичного континууму, шотландська – на іншому.

Шотландська мова часто розглядається як один із стародавніх діалектів англійської мови, хоча він відрізняється від старих діалектів, таких як острівний шотландський, північношотландський, центральний шотландський, південний шотландський та ольстерський шотландський [Aitken 1992a, p. 894]. Класифікація діалектів шотландської мови запропонована Ейткеном, показує, що шотландський різновид, використаний у романі, належить до Центрально-шотландської діалектної групи і, якщо точніше, південно-східно-центрально-шотландської.

Ідея про те, що шотландська мова є окремою від англійської, стає найбільш очевидною, якщо спостерігати за історією. Історія шотландців поділена на три періоди: староанглійська (до 1100 р.), давньошотландська (1100-1700 рр.), яка поділяється на ранньошотландську (1100-1450) і середньошотландську (1450-1700), а також сучасна шотландська (1700 і далі) [Aitken 1992a, p. 894].

Однією з характерних рис шотландської мови є її фонематична орфографія. В романі «На голці» Уелш фонетично передає акценти своїх персонажів. Термін «акцент» означає особливий спосіб вимови, який пов'язаний з певним регіоном або соціальним класом [Wardhaugh, Fuller 2015, p. 40]. Використання фонетичних орфограм у творі привертає увагу до розмовних, а не письмових аспектів мови і значною мірою сприяє ефекту відчуження, оскільки слова на сторінці є візуально незнайомими, а часом і невпізнаваними. Використовуючи цей метод, мова робочого класу Единбурзької молоді оживає [Ashley 2010, p. 122; Mookerjee 2013, p. 207]. Так як орфографія шотландців за своєю природою фонематична, вимова та наголос мовців є зазвичай відображається в письмовій формі.

Вимова є важливим аспектом мовних різновидів, якими говорять у

Шотландії. Дослідники часто відзначають, що шотландська мова поділяє багато рис у своїй фонології з сучасними різновидами мов Північної Англії. Справді, як і інші північні діалекти, шотландська мова демонструє багато ранні розбіжності з різновидами стандартної англійської мови, наприклад:

Таблиця 2.1

Розбіжності шотландської та стандартної англійської вимови

Шотландська	Стандартна англійська
<i>Baw</i>	<i>ball</i>
<i>Coo</i>	<i>cow</i>
<i>Doon</i>	<i>down</i>
<i>Gae</i>	<i>go</i>
<i>Gowd</i>	<i>gold</i>
<i>Hame</i>	<i>home</i>
<i>Hoose</i>	<i>house</i>
<i>Oot</i>	<i>out</i>
<i>Sair</i>	<i>sore</i>
<i>Saut</i>	<i>salt</i>
<i>Stane</i>	<i>stone</i>

Шотландська, як і шотландська англійська мова є “*rhotic*”, що означає, що всі голосні та дифтонги залишаються незмінними перед /r/, наприклад *beard* /bird/, *cord* /kɔrd/, *heard* /herd/, *herd* /hɛrd/, *laird* /lerd/ та *word* /wɔrd/ [Aitken 1992b, p. 904]. Однією з найбільш ексклюзивних рис шотландської мови є поділ ранньошотландської /i:/ на дві фонemi шотландською та шотландською англійською: /aɪ/ in *ay* у значенні «так», як це вимовляється як *buy*, *alive*, *rise*, *tied* і /əɪ/ у “*aye*” «завжди» в *life*, *rice*, *bite* та *tide* [Aitken 1992a, p. 895]. Система приголосних зберігає багато форм, які колись були універсальними в англійській мові, як-от староанглійський безголосий веллярний фрикатив /x/ у *teuch* “*tough*” і *heich* “*high*” та в багато гальських запозичених словах (наприклад, *loch* “*lake*”).

Для сучасних шотландців не існує офіційної стандартної орфографії, тобто немає визначеного правильного способу написання, то це дає письменникам більшу свободу, представляти власні діалекти в писемному слові.

Уелш є одним із таких авторів, які створили для нас орфографію на основі фонем шотландської для того, щоб уявити конкретну вимову і передати акцент своїх героїв автентично. Більшість фонетично транскрибованих слів є словами закритого класу. Найбільш часто вживаним прийменником є ау “of”, який помітно відрізняється від шотландського прийменника «o». Шотландський лінгвіст Деррік МакКлюр [МакКлюр 1997, р. 180], який спеціалізується на шотландській мові, вважає, що, хоча таке виконання прийменника «безперечно відволікає на по-перше», він унікальний і успішний у тому, що викликає розмовний голос. МакКлюр додає, що в народній мові Единбурга, якою написаний твір, цей прийменник дійсно звучить як /e/. Інші приклади фонетичного написання, які використовуються в романі, включають, наприклад, займенники *masel* “myself” (шотландською *myself, mysell*), *yis* “you” (*ye*), *ays* “us”; прийменники *fi* “from” (*fae, frae*), *is* “as” [DSL 2017].

З одного боку, шотландська англійська - це англійська мова і всі її різновиди, які використовуються в Шотландії, включаючи шотландську, але, з іншого боку, шотландська англійська відноситься до англійської мови, яка використовується в Шотландії, але не до шотландської [Leith 1997, р. 133].

Шотландську мову називають часто діалектом, а не мовою, зокрема, з соціальних та політичних причин. Під «діалектом» зазвичай розуміють субстандарт конкретної мови, що використовується селянством і робітничим класом [Chambers, Trudgill 2004, р. 3]. Він також використовується для позначення таких форм мови, які не мають письмової форми і розмовляють у більш ізольованих частинах світу. Хоча діалекти були враховані як низькостатусні й сільські форми мови і навіть як аберації стандартного різновиду мови, соціолінгвісти займають нейтральну позицію і стверджують,

що мова по суті є діалектом і жоден діалект жодним чином не перевершує інший. Стандартна англійська мова розглядається як діалект, як і будь-який інший різновид англійської мови. З точки зору соціолінгвістики термін «мова» не є лінгвістичним поняттям, а натомість має соціальний і політичний підтекст [Chambers, Trudgill 2004, p. 4-5].

Зв'язок між термінами «мова» та «діалект» пов'язаний із владою. Термін «мова» можна визначити як найпотужніший діалект серед кількох інших діалектів певної мовленнєвої спільноти [Wardhaugh, Fuller 2015, p. 32]. Причина того, що конкретний діалект має більшу силу, ніж якийсь інший діалект, зазвичай полягає у нелінгвістичних факторах. Можна стверджувати, що мова називається просто мовою, тому що на ній говорять у повністю автономній країні або що «мова – це діалект з армією і флотом», як сказав соціолінгвіст і вчений М. Вайнрайх [Chambers, Trudgill 2004, p. 11-12].

Шотландська, яку в наш час часто описують як щось більше, ніж діалект, але як щось менше, ніж повноцінну мову, була раніше автономною мовою. Соціально-політична ідентичність шотландців змінилася в 1707 році, коли Шотландія втратила свою незалежність. З тих пір шотландська мова в більшості цілей розглядається як різновид англійської мови і не визначена як мова сама по собі.

Замість того, щоб розрізняти терміни «мова» і «діалект», соціолінгвісти вважають за краще використовувати нейтральний термін «різноманітність» [Chambers, Trudgill 2004, p. 5; Wardhaugh, Fuller 2015, p. 27]. У той час як лінгвісти, швидше за все, розглядатимуть стандартні та нестандартні різновиди як окремих сутностей, соціолінгвісти не роблять жодного такого розмежування [Wardhaugh, Fuller 2015, p. 36]. «Різноманітність» – це загальний термін для способу мовлення, і його можна використовувати для позначення будь-якої конкретної форми мови [Wardhaugh, Fuller 2015, p. 27].

На відміну від загальноприйнятої точки зору, термін «мова» відноситься до стандартного різновиду, а від «діалекту» до нестандартних

різновидів, соціолінгвісти означають певну форму мови з нейтральним терміном «різноманітність». Тим не менш, термін «діалект» використовується в соціолінгвістиці.

На відміну від загальноприйнятої думки про те, що діалект менш престижний або менш правильний ніж стандарт, соціолінгвісти використовують цей термін нейтрально. Термін «діалект» корисний для опису відмінностей у мовленні, пов'язаних з такими факторами, як соціальний клас або етнічна приналежність. Географічно заснований діалект можна назвати регіолектом або регіональним діалектом, а діалект, пов'язаний з певною етнічною групою, можна назвати етолектом або етнічною діалект і різновид мовлення, пов'язані з певною соціальною групою або соціальним класом називають соціолектом або соціальним діалектом [Wardhaugh, Fuller 2015, p. 42]. Згідно з соціолінгвістикою, соціальне становище людей визначається такими факторами, як освіта, рід занять, доходи та місце проживання; такі фактори також впливають на спосіб говорити. Рівень використання мови пов'язаний зі ступенем формальності і вибором лексики, що тісно пов'язаний з поняттям соціолекту [Wardhaugh, Fuller 2015, p. 53].

Основна група персонажів *Trainspotting* розмовляє одним і тим же соціолектом. Лжна з найпомітніших тенденцій – використання займенника першої особи множини замість форми однини. Джим Міллер [Міллер 2008, p. 301], лінгвіст, що зосереджується на вивченні синтаксису шотландської англійської мови, зазначив, що цей феномен широко використовується носіями шотландської мови і особливо поширений з дієсловами наприклад, *give*, *lend*, та *show*. Твір наповнений прикладами, де персонажі називають себе у множині, наприклад, “*He waved us away*”, “*It took us ages to find a good vein*”, “*gies us a matey wink*”, “*hands us a piece ay paper*”, “*that reminds us*”, “*He nivir fuckin recognised us*”, “*He gies us a nod fae the bar*”, “*grabs a haud ay us n hugs us*”, “*ma Ma looked at us*”.

Діалоги як і внутрішні монологи героїв є багатими на непристойності, а

це також є ознакою їхнього суспільства. Мова, яку використовують персонажі включає кілька принизливих іменників, які вживаються в британській англійській мові, наприклад, *arsehole*, *bastard*, *cunt*, *fucker*, *prick*, *twat*, *wanker*. Цим вульгарним словам зазвичай передують слова *daft*, *doss* і *toss*.

Однак найчастіше вживане образливе слово – *fucking*, яке функціонує як фатичний наповнювач або як атрибутивний прикметник чи прислівник. Хоча це слово іноді передається як *fucking*, відображає його велярну вимову, правопис, який пронизує текст, *fuckin*. Це скорочене написання відповідає альвеолярній вимові *-ing*, але воно також здається, слугує нагадуванням про шотландську мову тексту.

Суфікс, що використовується в стандартному написанні шотландських іменників, дієслів і прикметників відрізняється від свого англійського аналога. Хоча деякі масові іменники в англійській мові закінчуються на *-ing* (наприклад, *warning*), шотландські іменники мають суфікс *-in* (наприклад, *mornin* “*morning*”) [DSL 2017].

Дієприкметник теперішнього часу англійських дієслів найчастіше утворюється за допомогою суфікса *-ing*, але теперішнього дієприкметник шотландських дієслів закінчується на *-in*. Дієприкметник теперішнього часу шотландського дієслова *gie* «дати», *for* наприклад, *giein*. Той самий принцип стосується прикметників, які зазвичай є похідними від іменників і в англійській мові закінчуються на *-ing* (наприклад, *bore* і *boring*). У романі автор здебільшого дотримувався цього граматичного правила, змінюючи звичайний правопис англійських масових іменників (наприклад, *feelin*, *scaffoldin*, *warnin*), дієслів (наприклад, *keepin*, *lookin*, *makin*, *sayin*, *takin*, *tryin*, *walkin*) та прикметники (наприклад, *borin*, *satisfyin*, *touchin*).

Зрештою, аспект, який має основна група персонажів загальним є їхнє робітниче походження. Усі оповідачі роману від першої особи говорять шотландською мовою і, окрім лікарняного працівника Дейві, який отримав університетську освіту. Кожен з восьми оповідачів від першої особи

використовують такі шотландські слова принаймні один раз, і зазвичай так це слово в більшості випадків можна класифікувати як належне до цього конкретного слова класи – іменники: *bairn, heid, laks*; дієслова: *dae, gae, gie, git, ken*; прикметники: *auld, awright, wee*; прислівники *aw, doon, mair, mibbe, oot*; займенники: *ah*; прийменники: *aboot, eftir, fae, fir, oan, tae, wi*; вставне слово *aye* [DSL 2017].

Використання особового займенника першої особи *Ah*, який є варіантом шотландського займенника «А» і завжди пишеться з великої літери, є своєрідним, оскільки пишеться з великої літери лише на початку речення в романі. Справа в тому, що автор вирішив послідовно передати займенник з малої літери, що є досить показовим, оскільки ще більше підкреслює відстань між мовою, якою користуються шотландські персонажі роману, які якщо вони недостатньо гідні, щоб посилатися на себе, використовуючи займенник з великої літери, і стандартизована англійська мова з великим літерним займенником І.

Крім розмовних слів і фраз, поширених у британській англійській мові, the персонажі також використовують регіональні сленгові терміни. Помітно шотландська неформальна мова символів, які найчастіше використовуються, складаються зі слів, таких як *barry, biscuit-ersed, buftie i buftie-boy*, які, по суті шотландські слова, які мають те саме значення, що й англійські і неофіційно вживаються в аналогічному значенні *way, draftpak “lowlife”, gadge “guy”, labdick “policy officer”, poppy “goney”, radge*, який використовується і як іменник, і як прикметник, що відноситься до чогось дикого або жорстокого або до а особа, яка проявляє такі якості, і принизливий іменник *schemie*, який використовується для позначення неблагополучна особа, яка не має репутації, яка проживає на забудові соціального житла [DSL 2017].

У «На голці» стандартна англійська мова використовується лише в кількох розділах, або в розділах, в яких використовується точка зору третьої особи, або в розділах, у яких певні персонажі демонструють свої знання про «прокляту англійську королеви» [Welsh 2004, p. 115].

Коли справа доходить до перекладу роману, у якому співіснують різні мовні різновиди соціолект, яким говорять герої, висувається на перший план, перекладач стикається зі складним завданням. Перекладач може чітко розрізняти поняття «мова» і «діалект», або віддати перевагу соціолінгвістичній точці зору.

Отже, мовна варіативність роману «На голці» є предметом дослідження багатьох вчених, з огляду на наявність у ній великої кількості діалектів поряд з літературною мовою. Стандартною англійською написано розділи, де оповідь ведеться від третьої особи, а в інших випадках використано шотландський різновид англійської мови, використаний у романі, належить до Центрально-шотландської діалектної групи і, якщо точніше, південно-східно-центрально-шотландської, а також соціолект, вульгаризми, професіоналізми (усі герої є представниками робочого класу).

2.3 Характеристика Марка Рентона у лінгвосоціокультурному аспекті

Досліджуваний роман можна віднести до «соціального тексту», бо в ньому відображаються культурні, політичні, економічні та соціальні аспекти британського життя в 1980-1990 роки. Описуваний Уелшем період життя британського суспільства є дуже непростим – це період багатьох криз, як в суспільно-політичному, так і в економічному житті країни. На початку 1970 років Великобританію почали розглядати як одну з непрестижних країн Європи, у 1979-1981 роках в країні економічна криза, яка за своїми масштабами порівнюється з «великою депресією» 1929-1933 років, багато галузей промисловості перестають існувати, збільшується рівень безробіття. Все це простежується й у мовленні персонажів через використання певних мовних засобів.

Сам Велш якось сказав, що його книги з жаргонізмами, натуралізмом і

експресією, що поєднуються з презирством до людства розраховані на емоційне, а не на інтелектуальне сприйняття. Перевагою обраного стилю є те, що він дозволяє уникнути моралі : Велш відмовляється від ролі непогрішимого автора, який оцінює своїх героїв. У інтерв'ю Шону О'Хагану, для журналу TheGuardian, зазначав, що ще на початку своєї письменницької діяльності розумів, що його твори стануть культовими, але аж ніяк не думав, що вони будуть визначати сутність нового покоління [Висоцька, Рябцева 2018, с. 19].

Деякі діалекти, які вживаються в тексті «На голці» є відомими, або їх можна знайти у спеціалізованому словнику, а деякі речення, вирази або слова Велш передає у звуковій формі, що допомагає читачеві поринути у світ героїв романів та можуть ввести в оману. Наприклад, “*Thuvgoattaedae it awfirthum sells*” [Кабанова 2004, с. 49]. В даному реченні лише займенник “it” належить до стандартного варіанта англійської мови, а вся інша частина – це фонетична репрезентація абсолютно звичайного речення (“*they'vegottodoitallforthemselves*”).

Зустрічається таке нестандартне написання слів в усіх творах письменника, що викликає труднощі розуміння лише на початку читання: *tae (to), git (get), doon (down), goat (got), wid (would), oan (one), hudnae (hadnot), nae (not), huv (have), ah (I), yuv (you've), whit(What), ay (of), oor (our), fi (from), wisnae (wasnot), yir (you're), urye (areyou), ma (my)* [Кабанова 2004, с. 50-51].

Автор знайшов спосіб перетворити мову в засіб створення окремого «хімічного» світу, що виходить далеко за межі околиць Единбурга, і маркує їм територію, не просто обмежену рамками певного регіону, але лежить взагалі за межами буржуазної норми. Активним використанням шотландського діалекту Велш демонструє також свою політичну позицію – незалежна Шотландія, де є власна мова, яку він невпинно популяризує, власна культура та власні проблеми і методи їх вирішення. Мова у Велша часом важливіша за зміст тексту (що, на жаль, жахливо ускладнює роботу перекладачів). Окрім того, Велш вправно візуально трансформує сам текст

[Висоцька, Рябцева 2018, с. 20].

Задля створення лінгвосоціокультурного портрету головного героя роману «На голці», зупинимось детальніше на його мовленні. Марк Рентон – головний герой роману, якому 25 років, має родину (батьки та брат) і дівчину, безробітний з робітничого класу і студент, який кинув навчання в Абердінському університеті. Здатний асимілюватись в суспільстві, але страждає від депресії та мізантропії. Його героїнова залежність почалась після смерті брата-інваліда. Вона посилює його внутрішнє почуття відчуженості, спонукає до крадіжок в магазинах, аби підтримувати цю наркотичну залежність. Внутрішні монологи героя дають деяке розуміння ментальності особистості: «Іноді я думаю, що люди стають наркоманами лише тому, що вони підсвідомо жадають трішки тиші» [Уелш 2004, с. 7]. Марк Рентон – оповідач майже половини з 43 розділів роману, де він дає інформацію про своє повсякденне життя, приправлене цинічним поглядом на нього та темним почуттям гумору.

Словник Рентона складається з численних шотландських іменників: *clathes* “clothes”, *faither* “father”, *fitba* “football”, *lassie* “girl”, *mornin* “morning”, *pillay* “pillow”, *troosers* “trousers”, дієслів (e.g. *blaw* “blow”, *deek* “descry”, *greet* “cry”, *loase* “lose”, *mind* “remember”, *pey* “pay”, *swallay* “swallow”), прикметників (e.g. *alane* “alone”, *broon* “brown”, *boggin* “filthy”, *cauld* “cold”, *seek* “sick”), *adverbs* (e.g. *any mair* “any more”, *ey* “always”, *thegither* “together”, *yon* “that”), and *pronouns* (e.g. *hissel* “himself”, *oorsels* “ourselves”, *thaim* “them”, *nowt* “nothing” [DSL 2017].

Він також використовує шотландський прийменник *ben* “inside”, сполучник *whithir* “whether”, присвійні детермінанти *yer* “your”, *oor* “our” і *iviry* “every” та кардинальне число *twinty* “twenty”.

Найтипівішими скороченнями в його мовленні є *donae* “does not”, *isnae* “is not” і *wouldnae* “would not”, які вживаються в шотландській мові, і *gaunny* “going to”, *huvnae* “have not”, *hudnae* “had not”, *oantae* “onto”, *thil* “they will”, *thirs* “there is”, *thuv* “they have”, *yiv ma yuv* обидва означають

“*you have*”, *i yir* “*you are*”, які були передані фонетично.

Уелш також використовував фонетичне написання, щоб передати вимову Рентона певних слів. До таких слів належать іменники (наприклад, *boatil, eftirnin, faimlay, hoospital*), дієслова (наприклад, *droap, follay, hus*), дієприкметник минулого й минулого часу дієслова “*buu*”, прикметники (наприклад, *awfay, fill, perr, rid*), прислівник *eywis*.

Численні британські діалекти, які використовує Рентон, складаються з:

– іменників (наприклад, *bookies* “*betting shop*”, *coffin-dodger* “*senior citizen*”, *gob* “*mouth*”, *hanky* “*handkerchief*”, *hirays* “*money*”, *keks* “*trousers*”, *mitt* “*hand*”, *track marks* “*a conspicuous line of bruised needle holes brought on by heroin injection*”, *the bog and shunky both meaning “toilet*”, *the nick* “*prison*”);

– дієслів (наприклад *con* “*persuade*”, *gab* “*talk at length*”, *nick* “*steal*”, *peeve* “*drink alcohol*”, *snaffle* “*take (something) for oneself, typically without permission*”, *swan* “*move about*”);

– прикметників (наприклад, *cagey* “*secretive*”, *matey* “*friendly*”, *po-faced* “*expressionless*”, *rarin* “*eager*”, *smarmy* “*ingraining and wheedling*”, *stropny* “*bad-tempered and argumentative*”, *wimpy* “*cowardly*”, *wrecked* “*very drunk*”) and phrases (e.g. *in one’s puff* “*in one’s life*”, *on one’s tod* “*on one’s own*”, *put one’s skates on* “*hurry up*”) [OED 2017, Urban Dictionary 2017].

Принизливі британські слова, які використовує Рентон, існують поряд із шотландським сленгом. Пезотивні терміни, які використовуються в британській англійській мові, це, наприклад, *brat* “*child*”, *dyke* “*lesbian*”, *fatso* “*fat person*”, *gadge* “*guy*”, *poof* “*homosexual*”, *slag* “*promiscuous woman*”, and *arsehole, cunt, bastard, dick, fucker, git, shite-for-brains, twat, and wanker*, усі позначають дурну або презирливу особу.

Шотландські сленгові терміни, які з’являються в його словнику, включають:

– іменники *boot* “*ugly woman*”, *buftie* “*homosexual male*”, *crack* “*conversation*”, *radge* “*a wild, crazy, or violent person*”, and *schemie* “*one who*

lives on a social housing development”;

– дієслова *boot* “ugly woman”, *buftie* “homosexual male”, *crack* “conversation”, *radge* “a wild, crazy, or violent person”, and *schemie* “one who lives on a social housing development”;

– прикметники *biscuit-ersed* “self-pitying”, *foostie* “rancid”, *guttered* “very drunk”, *louping* “stinking”, *shan* “rubbish”, and *skaggy-bawed* “too high on drugs to do anything properly”.

Довіряючись читачеві, Рентон жартує над своєю здатністю відійти від діалекту. «Приголомшливий *coup de maître*», – думає він про себе, коли обманює слідчих із соціального захисту. Описуючи обурене занепокоєння своїх друзів перед діяльністю поліції, він коментує: «Щодо питання наркотиків, ми з класичними лібералами, рішуче виступали проти державного втручання в будь-якій формі». Пізніше, під судом за крадіжку в магазині, він рятується від в’язниці, перейшовши на «правильну» англійську, протестуючи проти того, що він крав книги лише для того, щоб їх читати.

Він перемикається в зверхню RP, як того вимагає нагода. «Я можу лише запропонувати, щоб ви звернулися зі своєю скаргою до співробітника *British Rail*», – каже він двом студентам, на яких зарезервовані місця, де сидять він і Бегбі. «Ми з другом сумлінно зайняли ці місця».

У висловлюваннях Рентона простежується здійснення ним аналізу суспільства і самого себе на основі власних спостережень, діалогів з людьми, які представляють різні соціальні структури. «Суспільство вигадало брехливу, хитромудру логіку для того, щоб поневолювати і змінювати людей, поведінка яких відрізняється від загальноприйнятої» [Уелш 2003, с. 84].

Марк Рентон, міркуючи про суспільство, в якому він живе, судить про нього абсолютно об’єктивно, виходячи з того, що він бачить навколо себе щодня. Він не заперечує того, що сучасне йому суспільство – це суспільство споживачів, суспільство поп-культури, яке не має жодних духовних цінностей. Сам герой не згадує про свої духовні цінності, оскільки в нього їх

також немає (у загальноприйнятому розумінні духовних цінностей та моралі), проте він не заперечує цього факту, оскільки об'єктивно ставиться і до самого себе.

«Успіх і невдача просто означають задоволення чи незадоволення бажання. Бажання може бути або внутрішнім, зумовленим нашими індивідуальними потягами, або зовнішнім, викликаним рекламою чи моделями суспільної поведінки, які представлені у засобах масової інформації та поп-культурі» [Уелш 2003, с. 82]. Тут герой поділяє поняття про походження бажань, і ми можемо простежити перебіг його думок про те, що в першому випадку він має на увазі себе (бажання, обумовлене індивідуальними потягами), а в другому – людей, що живуть у суспільстві сучасного «середнього класу» (бажання, зумовлені зовнішніми факторами). Сучасне герою суспільство знизило свої потреби практично до тваринного рівня, і тепер їхня мета – задоволення своїх бажань, а точніше – інстинктів. Підтвердження цьому знаходиться у наступній цитаті: «Том вважає, що моє уявлення про успіх і невдачу функціонує швидше на індивідуальному, ніж на індивідуально-громадському рівні. Внаслідок того, що я не визнаю суспільної винагороди, успіх, як і невдача, можуть бути для мене лише скороминущими переживаннями, оскільки ці переживання не підкріплюються соціально значимими цінностями багатства, влади, становища тощо чи, у разі невдачі, тавром ганьби чи осудом» [Уелш 2003, с. 83].

Марк знає, що світ недосконалий, але і не заперечує недосконалість себе. Не можна сказати, що його влаштовує такий стан речей, але змінюватися на користь суспільству він не збирається і, тим більше, не збирається змінювати суспільство. «Суспільство не можна так змінити, щоб воно стало принципово краще, а мене не можна так змінити, щоб я до нього пристосувався» [Уелш 2003, с. 83].

Герой чудово бачить всі недоліки нового суспільства «середнього класу», суспільства споживачів, покоління реклами та масової культури.

Його мета – уникнути повсякденності і примітивізму життя, і він знаходить із цього вихід. Він визнає і свою недосконалість (але не неповноцінність) як особистості, але це мало хвилює, оскільки, на його думку, жити у суспільстві ще гірше.

Герой свідомо йде від суспільства і вимагає, щоб суспільство дало йому спокій. Наприкінці роману спостерігаються деякі зміни у героя: за сюжетом він забирає половину грошей із «загальної каси» його друзів, і тікає до Амстердама. «Тепер він ніколи не зміг би повернутися в Лейт, в Единбург, взагалі в Шотландію, ніколи в житті. Там він ніколи не зміг би стати кимось іншим. Тепер, коли він назавжди звільнився від них усіх, він міг стати тим, ким хотів стати. Поодинці він вистає чи загине. Ця думка лякала і водночас тішила його, що він думав про життя Амстердамі» [Уелш 2003, с. 152].

Ми бачимо тут, що герой не зрадив своїх принципів. Тепер він лише хоче бути один, наодинці зі своїм життям і своїми уявленнями про нього. У протистоянні з суспільною мораллю, Марк досяг своєї мети і не став жертвою суспільства. Він залишився зі своїми поглядами та зі своїм власним життям. Але чи вийшов він із цього протистояння переможцем – автор не дає нам про це дізнатися.

Висловлювання Марка Рентона на специфічному шотландському діалекті, наповнене грубим сленгом, задля створення ефекту перфомену, бурлеску, гротескового уявлення, характерного для мистецтва постмодернізму, показує розпад картини світу, прірву між людиною і суспільством.

Мовлення Рентона різниться від мовлення інших героїв роману. Якщо його монологи написані на шотландському діалекті за допомогою фонетичної транслітерації, то інші персонажі говорять інакше. Автор розподіляє героїв за принципом того, як вони говорять. За І.П. Ільїним такий принцип називається «лінгвістична пробуксовка». Суть цього принципу, на його думку, полягає у зв'язку лінгвістичної референції із соціальною реальністю та з несвідомим. Також він говорить про фікційність і

риторичність мови, що «найкраще виявляє здатність літератури і критикувати суспільство, усвідомлюючи свою відому відстороненість від нього ..., і одночасно породжувати утопічні можливості, даючи волю уяві» [Ильин 1998, с. 110]. Таким чином, мова героїв відображає їхню приналежність до певної соціальної групи, а також безпосередньо пов'язана з їх ставленням до оточення.

Таким чином, поєднуючи різні типи мовної культури та комунікації, перевантажуючи свій роман засобами експресії (часто зниженими, грубими, лайливими) автор показує нам ті ж хаос і роз'єднаність. Бронність і зниженість лексики пов'язана, безумовно, з деструктивним початком, характерним для мистецтва постмодернізму. Прорив деструктивного початку – один із чинників сучасного мистецтва, продукуючого образ агресії, катастрофи, розпаду, хаосу.

2.4 Мовний портрет персонажів роману «На голці»

Місцевість: історія роману, як вже неодноразово вказувалось, відбувається в Единбурзі. Це місто є одним з найбільш англізованих міст Шотландії і, відповідно, персонажі, як правило, змішують англійську й шотландську, «дрейфують» від щільної шотландської мови до англійської випадкові шотландські слова або взагалі перемикаються виключно на англійську, коли цього вимагає ситуація.

Соціальний статус: через незвичайну, але для Ірвіна Уелша повторювану тему наркотиків, наркоманів і злочинців, персонажі, як правило, робочі або середнього класу, які поступово деградують під час боротьби зі своєю залежністю. Хоча при цьому на мову шотландців не можна дивитись як на мову неосвічених людей, ізгоїв суспільства. Серед персонажів немає тих, хто використовує для спілкування чисту шотландську мову.

Досліджуваний роман є важливим твором у сучасному контексті, який привертає увагу до мови знову і знову, сприяючи її відродженню.

Мова: коли оповідачем є Марк Рентон, розповідь здебільшого ведеться шотландською мовою, оскільки це мова його внутрішнього монологу. І навпаки, у розділах, які розповідає автор (від третьої особи), мова тяжіє залишатися англійською чи можливо англійською іноді з шотландськими чи запозиченими словами.

Перший випадок, який показує коригування мовлення або його відсутність, коли два головні герої – Марк Рентон і Деніел Мерфі проходять співбесіду окремо. Їх мета – щоб роботодавець не запропонував їм роботу, аби отримувати “*giro*” (гроші, які держава надає людям у їхньому становищі). Під час підготовки до співбесіди вони спілкуються шотландською мовою, причому періодично вживаючи такі слова, як *ken i likesay*. Проте в той момент, коли Рентон починає своє інтерв’ю, він плавно переходить на шотландську англійську, при цьому його внутрішній монолог залишається більш-менш шотландською мовою, як можна побачити в наступному уривку :

“Interviewer – I see from your application form that you attended George Heriot’s.

Renton – Right...ah, those halcyon school days. It seems like a long time ago now.

Inner – Ah might huv lied on the appo, but ah huvnae at the interview”
[Welsh 2004, p. 84].

Рентон коригує свою промову з огляду на те, що йому потрібно виглядати розумним, аби його брехня в заяві залишилась непоміченою інтерв’юерами, які говорять стандартною шотландською англійською, вважаючи його нормальним кандидатом, перш ніж він саботує.

Далі Деніел Мерфі дає інтерв’ю, і воно не йде так добре мовленнєво. Зіткнувшись із стандартною шотландською англійською, він не перемикається, щоб здаватися більш освіченим і продовжує розмовляти

розмовною шотландською мовою :

“Interviewer – What would you see as being your main strengths?”

Spud – Er... sense ay humour, likesay. Ye need that man, goatay huv it, jist goatay huv it, ken?

Inner – Ah’ll huv tae stoap sayin ‘ken’ sae much. These dudes might think ah’m a sortay pleb” [Welsh 2004, p. 87].

На перший погляд можна помітити такі слова, як *goatay*, *stoap* або *sortay*. Виникає питання : чи є ці слова шотландською мовою, чи вони написані для того, щоб читати їх як англійські слова з шотландським акцентом? Плутанина може бути вирішена, коли один розділяє “*goat*” та “*tay*”, також “*sort*” і “*ay*”. Звертаючись до словника шотландської мови, це стає очевидним що *tay* та *ay* є змінними шотландських слів *tae* [te] та *o* [e]. Тому слова написані таким чином, щоб підказувати їхню вимову, однак це вимова шотландських слів.

Крім того, слова *likesay* і *ken* є характерними наповнювачами Деніела. “*Ken*” легко перекладається як «знати» і вживається замість англійського “*you know*”, тоді як розглядаючи “*likesay*” треба виділити “*like*” і сказати ще раз: *say* є змінною *sae* [se] або [se:], а повний переклад фрази “*like so*”.

Навіть якщо Деніел перебуває під дією наркотиків, він не в змозі перейти до більш стандартизованої мови або пом’якшити його шотландський тон, що виявляється а правило протягом всієї книги.

Розглянемо інший приклад. Рентон зустрічається з психіатром. Він описує, як раніше зазвичай проходили сесії. Оскільки Рентон не вірить у реабілітацію або психоаналіз, як він згадує в оповіді, він насправді не співпрацює мовленнєво.

“Dr Forbes: You’re reluctant to talk about your brother?”

Me (Renton): Naw. It’s just that ah dinnae see the relevance ay that tae me bein oan smack” [Welsh 2004, p. 230].

Протягом усього відтвореного сеансу консультування Рентон жодного разу повністю не переходить на англійську. Йому не подобається бути

проаналізованим і він знає, що сказати, щоб психіатр зробив потрібні йому висновки. Тому герой насправді не намагається вживати англійську, він є собою і просто страждає, не намагаючись вразити лікаря чи показати, наскільки він розумний за допомогою стандартної мови.

У його шотландській мові можна помітити ще один екземпляр слів, написаних певним чином, які підказують вимову : *Naw, dinnae, ay, tae, oan*. Однак звернувшись до словника, можна побачити, що *dinnae* [dini], *naw* [nɔ:], *tae* [ti], [tə] та *oan* [ɔ:n] використовуються в одному контексті у наведених прикладах, як у книзі: у значенні *do not, no, to* та *on*.

Слово *ay* [e], вираховуючи з контексту, означає в цьому уривку і відповідно в цілому творі. Проте немає результатів, які б показували, що слово вживається як щось інше, ніж вигук (здивування, подив) або у сенсі погодження «так».

Ще один приклад мовної варіативності, яка використовується у тексті всього твору, це постійна тема мови Саймона Вільямсона.

Він не тільки перемикається з розмовної шотландської мови на шикарний англійський акцент, щоб знущатися з людей, а й для справлення враження на дам. Його характер і поведінка заохочується його внутрішнім діалогом із Шоном Коннері.

Вперше голос Шона Коннері з'являється: “*Good old-fashioned Scoatish hoshpitality, aye, ye cannae beat it, shays the young Sean Connery, the new Bond, cause girls, this is the new bondage..*” [Welsh 2004, p. 36].

Орфографія уривку нагадує або, можливо, висміює нетипову Коннері вимову /s/. З цього приводу можна знайти кілька дискусій в Інтернеті (напр. на *Dialect Blog* або *Scotland Discussion Forum*) про те, чи можна вимову Коннері віднести до шепелявості. Деякі користувачі стверджують, що це пов'язано з тим, що його батьки розмовляють гельською, де s вимовляється як [ʃ], переважно на початку слова. Інші припускають, що це не так порушення мови, а просто його особиста вимова. У будь-якому випадку, зображення промови Коннері в романі все ще може бути перебільшеним і

висміювати його.

Звичайно, є багато інших прикладів орфографічного зображення інших акцентів або вимови в цілому, або перемикання персонажів між використанням шотландської англійської і шотландської.

Коли персонаж роману має таку відмінну рису як наголос, він представлений орфографічно, як-от у відмінках кокні, Глазвійський акцент або так званий акцент Brummie (зустрічається лише один раз : “*That’s joost wot oi was troi-ing to tell the bastid*” [Welsh 2004, p. 297].

Ще два випадки, коли слова транскрибуються орфографічно, щоб підказати вимову можна виявити, коли герої співають ірландські та американські пісні: (а) Ірландська пісня Хлопців Старої Бригади – “*Oh fa-thir why are you-hoo so-ho sad oan this fine Ea-heas-ti-her morn*” [Welsh 2004, p. 59], (б) *cniv*. “*You make me feel so young in ‘exaggerated American noo Yawk voices’: Yoo en I, were justa like-a kapil aff taahs (...)*” [Welsh 2004, p.199-200], імітуючи Френка Сінатру.

Існує певна закономірність зміни стилю та перемикання у використанні діалекту, особливо у випадку Марка Рентона. Він використовує свою здатність перемикатися на шотландську англійську на свою перевагу, коли він стикається з авторитетним для нього персонажем і хоче здаватися краще освіченим або від необхідності, коли ця людина або неносій мови, або іноземець, який не розуміє шотландців. Інші випадки переходу на шотландську англійську були виявлені у випадках, коли персонажі знущалися з їх «партнера по розмові».

І навпаки, коли персонаж не може або не хоче перемикатися або дрейфувати англійською, вони стикаються з тим, що їх не розуміють, вважають дурними або неосвіченими.

Розглянемо мовлення Саймона (*Sick Boy*). Це ввічливий і аморальний експлуататор, який зневажає всіх, хто його оточує. Він вважає себе кращим за всіх, особливо жінок, яких він часто спокушає щоб ними маніпулювати та зловживати, заявляючи, що «поки є можливість». Незважаючи на свою

внутрішню черствість, цей персонаж є більш дисциплінованим в плані зловживання психоактивними речовинами, ніж інші наркозалежні персонажі та отримує задоволення, нагадуючи іншим про його здатність вживати героїн, не розвиваючись залежність.

Герой стає ще більш нігілістичним і морально банкрутом після того, як в ліжку помирає його дочка, поки її недбалі батьки вживають героїн. Наприкінці роману Саймон знову знайшовся як холоднокровний наркоторговець і сутенер, який примушує неповнолітніх дівчат займатись проституцією.

Sick Boy часто використовує шотландські: іменники (наприклад, *airm* “arm”, *dug* “dog”, *fitba* “football”, *lass* “girl”, *polis* “police”, *tattie* “potato”); дієслова (наприклад, *deek* “descry”, *feart* “frighten”, *haud* “hold” *stey* “stay”, *hotching* “swarming with”); прикметники (наприклад, *glakit* “stupid”), *sair* “sore”); прислівники (наприклад, *thir* “there”, *yon* “that”), займенники (наприклад, *ain* “own”, *naebody* “nobody”, скорочення (наприклад, *intae* “into”, *wisnae* “was not”) [DSL 2017].

Є також численні випадки вживання шотландських скорочень, як-от *as loaday* “a lot of”, *gaunnae* “going to”, *oantae* “onto”, *ootay* “out of”, *thill* “they will”, *and widnae* “would not”, що використовуються, щоб краще передати хід його думок.

Автор час від часу використовував фонетичне написання для представлення конкретної вимови. Коли озвучує *Sick Boy*, до таких слів належать, наприклад, іменники *jaykit* “jacket” (*Scots jaicket, jaiket*), *caird* “card” (*Scots card*), дієслова *goat*, *the past participle form of get*, *huv* “have” (*Scots hae*), прислівники *jist* “just” (*Scots juist*), *nivir* “never” (*Scots never, nevir*), *whair* “where” (*Scots whar, whaur*), займенники *eh* “he” (*Scots he*), *masel* “myself” (*Scots myself, mysell*), *thum* “them” (*Scots thaim*), сполучник *thin* “than” (*Scots than, thau*) та присвійний визначник *yir* “your” (*Scots yer*).

Sick Boy також використовує фразове дієслово *gantin oan* «розраховувати на», який включає фонетично передане дієслово *gant*

шотландського дієслова *soont*.

Сленгові терміни, які використовує *Sick Boy*, є шотландськими (наприклад, *biscuit-ersed* “self-pitying”, *blooter* “hit”, *dippet* “stupid”, *gadde* “guy”, *lemon* “woman”, *mantovani and manto* “woman”, *rabbit* “talk incessantly”, *scoobie* “baffle”, *stoat-the-baw* “child molester”, *swedge* “brawl”) або належать до більш загальної категорії британської неформальної мови (наприклад, *chum* “close friend”, *doll* “attractive young woman”, *mainlining* “injecting drugs”, *mucker* “friend”, *pox-box* “TV”, *poxu* “worthless”, *punter* “guy”, *in one’s puff* “in one’s life”).

Sick Boy також має багатий словниковий запас як образливого, так і вульгарного сленгу (наприклад, *buftie* “homosexual male”, *draftpak* “lowlife”, *hoor* “whore”, *schemie* “one who lives on a social housing development” and *British* (e.g. *cunt*, *bastard*, *fucker*, *moron*, *pleb*, *prick*, *sap* “idiot”, *twat*, *wanker* “despicable or stupid person”, *hound* “ugly woman”, *minge* “woman”, *ride* “sexually desirable woman”, *queen* “homosexual male”).

Sick Boy часто використовує слова *doss* і *toss*, які походять від британського зневажливого іменника *dosser* «бездіяльна людина» та *tosser* «негідна людина», наприклад, “*doss bastard*” [Welsh 2004, p. 29].

Вульгарний термін *fucking* пронизує його повсякденну мову і використовується для підкреслення або вираження злості або роздратування, наприклад, “*over-fuckin-drive*” [Welsh 2004, p. 28], “*vintage fuckin cruisin weather*” [Welsh 2004, p. 28].

Мова, якою написаний роман, зазвичай є сумішшю стилів, починаючи від найрозмовнішої шотландської мови у мовленні головних героїв або зовсім інші діалекти та акценти менш важливих персонажів, спостерігачів та авторитетів, які з’являються лише один раз. Всі ці явища передано орфографією книги, акценти виражені а точному написанні, що вказує на фактичну вимову. Уелш спеціально розробив орфографію, яка була виявлена як інструмент для характеристики його героїв.

Отже, перемикання з однією мови на іншу як у мовленні персонажів,

так і в оповіді відбуваються постійно і в основному, що стосується мовлення, досить регулярно за певних обставин. Словниковий запас героїв позначає нахил у відношенні до використання шотландської мови.

Головний герой Марк Рентон свідомо і навмисно використовує свою здатність переходити на стандартну шотландську англійську на свою користь, щоб вийти з небажаних ситуацій, щоб інші зрозуміли зміст його промови, або щоб знущатися над іншими.

Однак іншим персонажам, як-от Деніел, не вистачає таких мовних здібностей або вони не дбають про своїх партнерів по розмові, щоб зробити це. Ці зміни передаються через орфографію слів. Текст на шотландській мові часто відображає як Уелш вивчав місцеву єдинбурзьку форму мови, оскільки правопис не завжди відповідає записам у Словнику шотландської мови, що означає, що, можливо, його навчили різних письмових змінних слів, при цьому вимова залишилася колишньою.

Використання різних мов і діалектів автором допомогла зробити текст більш природним, справжнім і правдоподібним, аби у читача виникло враження, немов події відбуваються поряд з ним. Це також робить роман «На голці» важливим твором сучасної літератури.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставленої мети у роботі досліджено діалектну писемність та написання на англійських діалектах, розглянуто поняття не літературної лексики та її різновиди, проаналізовано використання діалектів у художній літературі та виявлено специфіку соціокультурного портрета, як об'єкт лінгвістичних досліджень. Також був створений соціокультурний портрет головного героя роману І. Уелша «На голці» Марка Рентона. Виявлено мовна варіативність у романі та розглянуто мовний портрет персонажа.

Узагальнюючи проаналізований теоретичний матеріал, зазначаємо наступне:

До різновидів нелітературної лексики, відносять сленг, жаргон, аргі, професіоналізми та діалектизми. Використання письменниками такої лексики зазвичай виконує дві функції: стилістичну та характеризуючу.

Діалектизми в художній літературі використовуються авторами задля:

- 1) точної передачі духу епохи, стану суспільства, його ставлення до історичних, суспільно-політичних процесів;
- 2) створення у читача реального образу локального колориту (певної місцевості);
- 3) лінгвосоціокультурної характеристики персонажів;
- 4) введення діалектів до загальнонаціональної мови;
- 5) через призму аналізу твору на предмет наявності діалектів та тлумачення їх сутності в ретроспективі можна виявити діалектну основу формування літературної мови;
- 6) індивідуалізації стилю певного письменника;
- 7) стилізації комунікативних жанрів.

Під поняттям мовної особистості, яка створює лінгвосоціок-культурний портрет людини, розглядується людина, яка є представником культурної спадщини певного народу та носієм мови, за допомогою якої вона може виробляти мовленнєві вчинки, створювати та сприймати твори мовлення, може планувати та контролювати власні вербальні і невербальні дії. Виділено 4 іпостасі мовної особистості: людина, що говорить (породження і

сприйняття мовленнєвих повідомлень), мовна особистість (реалізація себе в мовленні через наявність певних знань і уявлень), мовленнєва особистість (реалізація себе в спілкування через стратегії і тактики за допомогою використання лінгвістичних і екстралінгвістичних засобів), комунікативна особистість (учасник комунікативного акту, задіяний в реальному спілкуванні) та 3 рівні мовної особистості (вербально-семантичний, лінгвокогнітивний і мотиваційний).

Мовний портрет це варіант опису мовної особистості, сутність якого полягає у відзеркаленні конкретних лінгвістичних та екстралінгвістичних рис, спричинених жанровою і ситуативною специфікою у певний проміжок часу.

Лінгвістичний аналіз роману – твору контркультури, центральною темою якого виступає шотландське суспільство та його самосвідомість у кінці 1980 років – дозволяє стверджувати, що мова роману – варіативна, його герої спілкуються різними варіантами англійської мови: стандартною англійською, різновидами шотландською варіанту англійської мови, діалектом Скотс, сленгом, тощо.

Особливості ідіолекту головного персонажу роману «На голці» Марка Рентона, складається з численних шотландських іменників, прийменників, сполучників та присвійних детермінантів. Наведено найтипівіші скорочення в його мовленні. Автором було використано фонетичне написання для передання вимови героєм певних слів. Персонаж використовує доволі багато діалектів, сленгових термінів, жаргонізмів та вульгаризмів. Це особистість, схильна до саморефлексії, аналізу навколишніх людей та подій, зі своєрідним світоглядом. Йому властиве об'єктивне бачення до себе самого та суспільства з усіма недосконаlostями, недоліками.

Висловлювання Марка Рентона на специфічному шотландському діалекті, наповнене грубим сленгом, задля створення ефекту перфоменсу, бурлеску, гротескового уявлення, характерного для мистецтва

постмодернізму, показує розпад картини світу, прірву між людиною і суспільством.

Перемикання з однією мови на іншу як у мовленні персонажів, так і в оповіді відбуваються постійно і в основному, що стосується мовлення, досить регулярно за певних обставин. Словниковий запас героїв позначає нахил у відношенні до використання шотландської мови.

Текст на шотландській мові часто відображає як Уелш вивчав місцеву єдинбурзьку форму мови, оскільки правопис не завжди відповідає записам у Словнику шотландської мови, що означає, що, можливо, його навчили різних письмових змінних слів, при цьому вимова залишилася колишньою.

Використання різних мов і діалектів автором допомогло зробити текст більш природним, справжнім і правдоподібним, аби у читача виникло враження, немов події відбуваються поряд з ним. Це також робить роман «На голці» важливим твором сучасної літератури.

Сутність лінгвосоціокультурного портрету Марка Рентона, полягає в тому, що він належить до нижчого прошарку суспільства, безробітний з робітничого класу і студент, який кинув навчання в Абердінському університеті. Здатний асимілюватись в суспільстві, але страждає від депресії та мізантропії. Він розмовляє не літературною мовою, а жаргонізмами, натуралізмом і експресією, що поєднуються з презирством до людства. Герой немає вищої освіти, тож перевагою обраного стилю є те, що він дозволяє уникнути моралі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алышева Ю. С. Речевой портрет современного политического лидера : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Волгоград, 2012. 231 с.
2. Андрейчук Н. І. Одиниці дискурсу у різних програмах мовознавчих досліджень. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич, 2014. № 1. С.7–12.
3. Бакумова Е. В. Ролевая структура политического дискурса : автореф. дис. ... филол. наук : 10.02.19. Волгоград, 2002. 20 с.
4. (БЭС) Большой энциклопедический словарь. Языкознание / под ред. В. И. Ярцевой. Москва : Науч. изд-во «Большая Российская Энциклопедия», 1998. 685 с.
5. Басок Д.Р. Функціонування лондонського діалекту Кокні в сучасній британській літературі (на прикладі роману Jennifer Worth “Call the Midwife”). 2020. 76 с. URL: [https://theses.oa.edu.ua/DATA/239/Basok%20Dmytro%20Dyplomna%20Robota%20\(1\).pdf](https://theses.oa.edu.ua/DATA/239/Basok%20Dmytro%20Dyplomna%20Robota%20(1).pdf) (дата звернення: 27.11.2021).
6. Берн Э. Игры, в которые играют люди: Психология человеческих отношений; Люди, которые играют в игры: Психология человеческой судьбы / пер. с англ. Санкт-Петербург : Универс. Книга; Москва : АСТ, 1998. 398 с.
7. Богин Г. И. Модель языковой личности в ее отношении к разновидностям текстов: автореф. дисс. ... докт. филол. наук. Ленинград, 1983. 124 с.
8. Боса В. П. Невербальні засоби комунікації в мові та в мовленні на позначення депресивного. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Філологія. Одеса : Гельветика, 2014. № 8. С. 62–64.

9. Булатов М.Р., Хабибуллина Л.Ф. Инаковость в романе И. Уэлша «На игле». *Филологические науки в МГИМО*: 2019. № 20(4) С. 93–100. URL: <https://doi.org/10.24833/2410-2423-2019-4-20-93-100> (дата звернення: 27.11.2021)
10. Виноградов В.В. О языке художественной прозы. Москва : Наука, 1980. 360 с.
11. Висоцька Г.В., Рябцева С.Г. Роман «Багно» Ірвіна Велша як відбиття традицій контркультури. *Вісник ПБТУ*. 2018. Вип. 2. С. 17–22.
12. Выготский Л. С. Мышление и речь. Москва : Лабиринт, 1996. 415 с
13. Голубовська І. О. Мовна особистість як лінгвокультурний феномен. *Studia Linguistica* : зб наук. пр. Київ, 2008. Вип. 1. С. 25–33.
14. Грачев М.А. Механизм перехода арготизмов в общенародный язык. *Русский язык в школе*. 1996. № 5. С. 34–37.
15. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=24450 (дата звернення: 27.11.2021).
16. Жирмунский В.М. Национальный язык и социальные диалекты. Киев, 1936. 215 с.
17. Залеская, Л. Д. Пособие по истории английского языка : Москва Высшая школа, 1981. 100 с.
18. Залеський А. М. Діалектне розмаїття української мови. *Культура слова*. Київ, 1990. Вип. 38. С. 3–10.
19. Засєкіна Л. В., Засєкін С. В. Психолінгвістична діагностика. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Л. Українки, 2012. 274 с.
20. Зеленко А. С. Про деякі функції діалектизмів у мові художньої літератури. *Культура слова*. 1982. Вип. 22. С. 39–41.
21. Іваницька М. Л. Структура мовної особистості перекладача художньої літератури як інтердисциплінарна категорія. *Studia Linguistica* : зб. наук. праць. Київ , 2012. Вип. 6. Ч. 2. С. 151–158.
22. Ильин И. Постмодернизм от истоков до конца столетия: эволюция научного мифа. Москва : Интрада, 1998. 255 с.

23. Ільїна Є.Ю. Особливості подієвого ряду у творах контркультури (на прикладі творів І. Уелша «На голці» та Ч. Паланіка «Бійцівський клуб»). *Національна ідентичність в мові і культурі* : збірник наукових праць / за заг. ред. А.Г. Гудманяна, О.Г. Шостак. Київ : Талком, 2019. С. 57–61.

24. Карасик В. И. Модельная личность как лингвокультурный концепт. *Филология и культура* : материалы III-й Междунар. науч. конф. Тамбов, 2001. С. 98–101.

25. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Москва : Наука, 1987. 263 с.

26. Караулов Ю. Н. Словарь Пушкина и эволюция русской языковой способности. Москва : Наука, 1992. 112 с.

27. Кобилянський Б. В. Діалект і літературна мова. Київ, 1960. 100 с.

28. Красных В.В. «Свій» среди «чужих»: миф или реальность? Москва : ИТДГК «Гнозис», 2003. 375 с.

29. Маковский М. М. Английские социальные диалекты. Маковский. Москва : Высшая школа, 2002. 344 с.

30. Матвеева Т. В. Уклончивый ответ. *Речевое общение и вопросы экологии русского языка* : сб. науч. работ, посвящ. 80-летию докт. филол. наук, проф. А. П. Сковородникова. Красноярск, 2009. С. 229–239.

31. Мухортов Д. С. Об общем и частном в понятиях «языковая личность», «речевой портрет», «идиостиль» и «идиолект» (на примере вербального поведения современных политических деятелей). *Политическая коммуникация: перспективы развития научного направления* : материалы международной научной конференции. Екатеринбург, 2004. С. 167–174.

32. Овчар О. Аспекти використання англійського та американського сленгу на прикладі телепередач. *Наукові записки*: Серія Філологічна. 2020. №19. С. 45–48.

33. Онушканич І. В., Штогрин М. В. Сленг як перекладознавча категорія: поняття, етимологія, способи перекладу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. № 75. С.296–300.

34. Павлова О. Терміни, професіоналізми і номенклатурні знаки (до проблеми класифікації спеціальної лексики). *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. 2008. № 620. С. 49–54.

35. Пастернак Т. А. Проблема рольової диференціації комунікантів у сучасних дискурсивних дослідженнях. *Вісник ХНУ*. Серія : Дискурсологія : семантика і прагматика. 2013. № 1052. С. 27–30.

36. Панов М. В. История русского литературного произношения VIII–XIX вв. Москва : Наука, 1990. 453 с.

37. Пушкин А. А. Прагмалингвистические характеристики дискурса личности. *Личностные аспекты языкового общения* : межвуз. сб. науч. трудов. Калинин : Изд-во Калининск. гос. ун-та, 1989. С. 43–54.

38. Рильський М. Т. Як парость виноградної лози. Київ, 1973. 100 с.

39. Селіванова О. О. Актуальні напрямки сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). Київ : Фітосоціоцентр, 1999. 147 с.

40. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%C4%B3%E0%EB%E5%EA%F2> (дата звернення: 27.11.2021).

41. Спанатій Л.С. Діалектизми та їх місце в мовному і метамовному дискурсі (на матеріалі роману «Століття Якова» В. Лиса). *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]*. Сер. : Філологія. Мовознавство. 2013. Т. 219. Вип. 207. С. 109–112.

42. Стишов, Олександр Анатолійович (2017) Спортивні жаргонізми в українській мові кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Лінгвістичні Студії*. № 34. С. 76–84.

43. Сухих С. А. Языковая личность в диалоге. *Личностные аспекты языкового общения* : межвуз. сб. науч. тр. Калинин : Изд-во Калининск. гос. унта; 1989. С. 82–87.

44. Сучасна українська літературна мова : Стилістика / за заг. ред. І.К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1973. 587 с.

45. Тарасенко Т. П. Языковая личность старшеклассника в аспекте ее речевых реализаций (на материале данных ассоциативного эксперимента и социолекта школьников Краснодара) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Краснодар, 2007. 26 с.

46. Тевзая М. В. Речевые портреты персонажей-повествователей в полифоническом романе У. Фолкнера «Шум и ярость» : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Тбилиси, 1989. 23 с.

47. Торчинська Н. М. Українська діалектологія : навчальний посібник. Хмельницький, 2017. 158 с.

48. Ущাপовська І., Білогур А. Лінгвістичний статус вульгаризмів у сучасній англomовній художній літературі. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства* : Матеріали дев'ятої Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників (Суми, 15–16 квітня 2021 р.). Суми : Сумський державний університет, 2021. С. 37–40.

49. Ущина В. А. Позичюнування суб'єкта в англomовному дискурсі ризику : соціокогнітивний аспект. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 380 с.

50. Хасанова Н.Ф. Тема наркоманії в художественній літературі. *Теорія язика и межкультурная коммунікація*. Курск, 2017. № 2(25). URL: <http://tl-ic.kursksu.ru/index.php?page=6&new=25> (дата звернення: 20.11.2021).

51. Хлюстова, А. Лінгвістична сутність поняття «Сленг». *Перекладацькі інновації* : матеріали V Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Суми, 12-13 березня 2015 р.). Суми : СумДУ, 2015. С. 55–56.

52. Цуциева М. Г. Языковая личность как актуальный объект исследований в современной лингвистике. *Вестник Ленинградского гос. ун-та им. А. С. Пушкина*. 2014. № 1. Т. 1. С. 180–186.

53. Чорнобай В.Г. Сленг, історія виникнення, визначення поняття. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія : Філологічні науки. 2014. Вип. 206. С. 76–81.

54. Aitken A. J. Scottish Speech: a historical view with special reference to the Standard English of Scotland. *Languages of Scotland*. Edinburgh, 1979. № 85-118. P. 23–35.
55. Aitken A. J. Scots. *The Oxford Companion to the English Language*. 1992a. P. 893–899.
56. Aitken A. J. Scottish English. *The Oxford Companion to the English Language*. 1992b. P. 903–905.
57. Ashley K. Welsh in Translation. *The Edinburgh Companion to Irvine Welsh*. 2010. P. 113–125.
58. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/dialect> (accessed: 27.11.2021).
59. Chambers J. K. Trudgill. 2004. *Dialectology*. 2004. P. 102.
60. Dictionary of the Scots Language. 2017. URL : <http://www.dsl.ac.uk> (accessed: 27.11.2021).
61. Hames S. On Vernacular Scottishness and its Limits : Devolution and the Spectacle of “Voice”. *Studies in Scottish Literature*. 2013. № 39:1. P. 201–222.
62. Leith D. *A Social History of English*. London, 1997. 224 p.
63. McClure D. The Spelling of Scots : A Difficulty. *Englishes around the World : Studies in Honour of Manfred Görlach*. 1997. Vol. 1 : General Studies, British Isles, North America. P. 173–184.
64. McGuire M. Welsh’s Novels. *The Edinburgh Companion to Irvine Welsh*. Edinburgh, 2010. P. 19–30.
65. McWhorter J. *What’s a Language, Anyway?* Washington : The Atlantic, 2016. 56 p.
66. Miller J. Scottish English : morphology and syntax. *Varieties of English 1. The British Isles*. Berlin : New York, 2008. P. 121–140.
67. Mookerjee R. *Transgressive Fiction : The New Satiric Tradition*. New York, 2013. P. 204–236.

68. Morace R. A. *Irvine Welsh*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2007. P. 225–230.
69. Oli G. C. *Il mondo della parola*. Milano: Le Monnier, 1997. 284 p.
70. Peddie I. *Speaking Welsh: Irvine Welsh in Conversation*. *Scottish Studies Review*. 2007. P. 130–139.
71. Schiffrin D. *Approaches to Discourse*. Oxford : Blackwell, 1990. 470 p.
72. Wardhaugh R. *An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford : Wiley-Blackwell, 2015. P. 96–121.
73. Welsh I. *Trainspotting*. London : Vintage, 2004. 290 p.

SUMMARY

The presented work is devoted to the analysis of I. Welsh novel "Trainspotting".

The main aim of the paper is in linguistic and cultural characteristics of the dialect of Great Britain on the example of the protagonist of the novel "Trainspotting".

The results obtained: formulated our own definition of "dialect", clarified the history of the formation of dialects in Britain, of which there are currently about 11 and describes them. Varieties of non-literary vocabulary (slang, slang, slang, professionalisms and dialectics) have been studied. The purpose of the authors' use of dialectics in fiction is outlined. The concept of linguistic personality is formed, its content is investigated. A general description of Irwin Welsh's novel *On the Needle* is a work of counterculture whose central theme is Scottish society and its self-consciousness in the late 1980s. The languages and dialects used in the works are determined and the linguistic and sociocultural characteristics of the main character Mark Renton are given.

The scientific novelty of the presented research due to the possibility of using the results in teaching such normative courses as general linguistics, English stylistics, history of English, lexicology, and special courses in English dialectology.

Key words: *language portrait, dialects, counterculture, postmodernism*

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Трубчанинов Євгеній Володимирович, студент 2 курсу, заочної форми навчання, факультету іноземної філології, спеціальність 035 Філологія, освітньо-професійна програма Мова і література (англійська), адреса електронної пошти trubchicktv@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПОРТРЕТ ДІАЛЕКТОНОСІЯ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ У РОМАНІ І. УЕЛША «НА ГОЛЦІ»» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) _____